

STORTINGET

Stortingstidende

Referat fra møter i Stortinget

Nr. 61 • 24. mars
Sesjonen 2024–2025

Møte mandag den 24. mars 2025 kl. 12

President: Kari Henriksen

Dagsorden (nr. 61):

1. Presentasjon og debatt om fremsatte grunnlovsforslag
2. Referat

Presidenten [12:00:22]: Representantene Per Olaf Lundteigen, Torbjørn Vereide og Jone Blikra, som har vært permittert, har igjen tatt sete.

Den innkalte vararepresentanten for Troms, Marta Hofsføy, tar nå sete.

Det foreligger tre permisjonssøknader:

- fra Miljøpartiet De Grønnes stortingsgruppe om permisjon etter Stortingets forretningsordens § 5 annet punktum for representanten Une Bastholm fra og med 24. mars og inntil videre
- fra Sosialistisk Venstrepartis stortingsgruppe om velferdspermisjon for representanten Marian Huss-ein i tiden fra og med 24. til og med 26. mars
- fra representanten Sivert Bjørnstad om omsorgspermisjon i tiden fra og med 25. mars til og med 7. april

Etter forslag fra presidenten ble enstemmig besluttet:

1. Søknadene behandles straks og innvilges.
2. Følgende vararepresentanter innkalles for å møte i permisjonstiden:

For Akershus: Kristoffer Robin Haug 24. mars og inntil videre

For Oslo: Cato Brunvand Ellingsen 24.–26. mars

For Sør-Trøndelag: Lill Harriet Sandaune 25. mars–2. april

Presidenten [12:01:36]: Kristoffer Robin Haug og Cato Brunvand Ellingsen er til stede og vil ta sete.

Representanten Marit Knutsdatter Strand vil framsette et representantforslag.

Marit Knutsdatter Strand (Sp) [12:01:56]: På vegne av representantene Geir Inge Lien, Per Olav Tyldum, Gro-Anita Mykjåland, Heidi Greni og meg selv vil jeg sette fram et representantforslag om ekstraordinære og effektive uttak av jerv for å sikre beitesesongen.

Presidenten [12:02:11]: Representanten Bjørnar Moxnes vil framsette et representantforslag.

Bjørnar Moxnes (R) [12:02:27]: Jeg vil på vegne av Hege Bae Nyholt, Marie Sneve Martinussen og meg selv foreslå vern av internasjonal rett og rettferdig fred for Palestina.

Presidenten [12:02:40]: Representanten Ola Elvestuen vil framsette et representantforslag.

Ola Elvestuen (V) [12:02:56]: Jeg vil på vegne av Guri Melby, Grunde Almeland, Alfred Jens Bjørlo og meg selv legge fram et representantforslag om å sikre en rasjonell, faglig forankret, realistisk og bærekraftig sykehusmodell i Oslo.

Presidenten [12:03:11]: Forslagene vil bli behandlet på reglementsmessig måte.

Sak nr. 1 [12:03:23]

Presentasjon og debatt om fremsatte grunnlovsforslag

Presidenten [12:03:23]: Stortinget skal nå ha en debattrunde som avviker noe fra de retningslinjene for debatter som er nedfelt i Stortingets forretningsorden. Presidenten vil organisere debatten på følgende måte:

Det føres en separat debatt om hvert forslag som ønskes drøftet. Den som presenterer forslaget, får en tale-tid på inntil 10 minutter. Øvrige innlegg til samme forslag har en taletid på inntil 5 minutter. Dersom noen ønsker ytterligere innlegg til samme forslag, blir taletiden inntil 3 minutter. Det blir ikke gitt anledning til å ta replikker. Antallet innlegg per representant begrenses til to pluss en kort merknad per forslag, i tråd med det som er Stortingets forretningsorden.

En oversikt over de grunnlovsforslag som er innmeldt for presentasjon og debatt, foreligger i papirutgave i salen. Presidenten ber om at de representanter som ønsker å delta, venter med å melde seg på talerlista til vi kommer til det aktuelle forslaget, alternativt ved å melde fra til sekretæren hvilket forslag de ønsker å ta ordet til.

Dokument 12:11 for 2023–2024, om forsvarsmakten og utenriksstyret, Dokument 12:12 for 2023–2024, om norske styrker i utlandet, og Dokument 12:33 for 2023–2024, om bruk av forsvarsmakten utenfor rikets grenser og regjeringens plikt til å konsultere Stortinget, behandles under ett.

Grunnlovsforslag 11: Om forsvarsmakten og utenriksstyret

Grunnlovsforslag 12: Om norske styrker i utlandet

Grunnlovsforslag 33: Om bruk av forsvarsmakten utenfor rikets grenser og regjeringens plikt til å konsultere Stortinget

Marta Hofsføy (A) [12:05:18]: Statsministeren startet sin redegjørelse for Stortinget den 6. mars med å slå

fast at landet vårt nå befinner seg i den mest alvorlige sikkerhetspolitiske situasjonen siden andre verdenskrig. Det er i seg selv dypt alvorlig og utgjør også bakgrunnen for den historiske oppbyggingen og opprustningen av vårt felles forsvar, som hele Stortinget har stilt seg bak.

Samtidig med dette sikkerhetspolitiske alvor er også antallet soldater på oppdrag for Norge i utlandet nå på et forholdsvis lavt nivå. Ja, norske soldater utfører i dag viktige oppdrag for Norge utenlands: De trener ukrainske soldater, de er på NATO-opdrag i Litauen og utfører ulike andre operasjoner i Midtøsten og i Afrika, men i volum og antall er de per i dag forholdsvis få sammenlignet med de norske bidragene i Libanon, på Balkan og i Afghanistan. Nettopp nå er det derfor riktig og viktig å klargjøre Grunnlovens bestemmelser om utenriks- og forsvarsstyret, ikke minst hvordan vi fatter beslutninger om å sende norske soldater på oppdrag i utlandet. Dette er viktig og riktig nettopp nå, fordi landet vårt befinner seg i den mest alvorlige sikkerhetspolitiske situasjonen siden krigen. Det er forhåpentligvis mulig å gjennomføre en nødvendig oppdatering av Grunnloven frikoblet fra det som i seg selv er nødvendige debatter om de enkelte utenlandsbidragene.

Grunnlovsparagrafene 25 og 26 ble til i en annen tid og framstår i dag utdaterte og utilgjengelige. Det er ikke helt enkelt å fastslå hva begreper som «landvernet» og «linjetroppene» skal bety i 2025. Ordlyden i dagens grunnlovsparagrafer gjenspeiler heller ikke den herskende rettsoppfatningen av hvilke rammer og prosesser som faktisk gjelder for norsk deltakelse i militæroperasjoner utenlands. Manglende samsvar mellom Grunnlovens tekst på den ene siden og den herskende rettsoppfatning av hvordan dette faktisk fungerer i praksis i vårt folkestyre, på den andre siden, skaper grunnlag for unødvendig uklarhet. Det skaper både uklarhet og fort girne også rettslig og politisk uenighet om hvilke rettslige rammer som faktisk gjelder, og om hvilke prosedyrer som skal følges ved norsk deltakelse i internasjonale militæroperasjoner. Denne uklarheten er uheldig av flere grunner.

Først, men ikke viktigst, er den uheldig for beslutningstakerne, som i kraft av verv og stillinger er nødt til å treffe viktige beslutninger om hvorvidt Norge skal delta i en operasjon, der både en beslutning om å delta og en beslutning om ikke å delta vil kunne få store menneskelige og materielle konsekvenser. For det andre: Uklarhet er uheldig for de enkeltpersonene som skal delta i norske bidrag, ved at det stilles alvorlige spørsmål ved legitimiteten til de beslutningene som ligger bak. Og for det tredje: Uklarhet er uheldig for det offentlige ordskiftet, allmennheten og samfunnet for øvrig, som har et berettiget behov for å kunne se beslutningstakerne nær-

mere i kortene, i hvert fall så langt det er mulig av sikkerhetsmessige hensyn.

Stortinget har nå mulighet til å rydde opp i disse unødvendige og uheldige uklarhetene. Dokument 12:11 for 2023–2024, fra representantene Eriksen Søreide, Aukrust og Lysbakken, om endring av grunnlovsbestemmelsene om forsvarsmakten og utenriksstyret, utgjør en viktig og nødvendig oppdatering av Grunnloven.

Til grunn for grunnlovsforslaget ligger også en grundig rapport fra et utvalg nedsatt av Stortingets presidentskap. Utvalget har fått lovteknisk bistand fra både Statsministerens kontor, Justis- og beredskapsdepartementet, Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet. Hensikten er ikke å endre beslutningssystemet eller rokke ved forholdet mellom Stortinget og regjeringen i disse sakene, men å sørge for at det av Grunnloven går klart og tydelig fram hvordan sånne beslutninger skal fattes i vårt demokratiske system.

Det vil nok fremdeles være ulike meninger om arbeidsdelingen mellom Stortinget og regjeringen i sånne saker. Stortinget har også til behandling grunnlovsforslag som vil senke terskelen for hvilke utenlandsoppdrag som skal vedtas formelt av Stortinget i plenum. Andre igjen vil mene at systemet vi har, fungerer godt. I sånne saker konsulterer regjeringen Stortinget først og fremst gjennom den utvidede utenriks- og forsvarskomite og sørger dermed for å forankre beslutninger som formelt sett ligger til regjeringen å fatte.

Uavhengig av primærposisjon om hvordan detaljene i beslutningssystemet burde se ut, bør vi alle kunne samles om støtte til at Grunnlovens bestemmelser faktisk gjenspeiler den herskende rettsoppfatningen. Det har Stortinget nå mulighet til å gjøre gjennom å slutte seg til grunnlovsforslag 11.

Det er viktig og riktig å gjøre det nettopp nå, i den mest alvorlige sikkerhetspolitiske situasjonen siden andre verdenskrig. Siden andre verdenskrig ble etterfulgt av Tysklandsbrigaden på slutten av 1940-tallet, har mer enn 100 000 norske kvinner og menn tjenestegjort i uniform for Norge i over 40 land, i fire verdensdeler og i mer enn 100 forskjellige utenlandsoperasjoner. Alle som har tjenestegjort for Norge, fortjener vår takknemlighet. Vi skylder både dem og framtidige generasjoner med norske soldater å gjøre vårt for at de viktige grunnlovsbestemmelsene på dette feltet er klare og tydelige.

Ine Eriksen Søreide (H) [12:12:06]: Dette er en god anledning til å si noe om grunnlovsforslag 11. Jeg syns representanten Hofsøy har presentert det på en veldig god måte, men som lederen av det utvalget som står bak de grunnlovsendringsforslagene som nå fremmes, tenker jeg det kan være fornuftig å si noen ord om hva tanken bak dette var.

Det er viktig å ha med seg i minnet at disse grunnlovsbestemmelsene, altså §§ 25, 26 og 75, i veldig liten grad har blitt endret siden 1814, men verden har endret seg betraktelig, og ikke minst har også ordlyden endret seg betraktelig. Derfor var det viktig da Stortinget satte ned dette utvalget i juni 2023, å få en helhetlig gjennomgang som ikke har som mål å endre rettstilstanden, men å bringe bestemmelsene i Grunnloven bedre i samsvar med realitetene. Det er viktig for å sikre tillit i myndighetsutøvelsen, og det er også viktig for å motvirke unødvendig tvil. Når jeg sier at situasjonen rundt oss og den sikkerhetspolitiske situasjonen har endret seg ganske mye, handler det om at disse beslutningene nå i større grad enn tidligere tas veldig mye raskere. Da er det viktig å ha et klart lovgrunnlag som er forståelig, og som ikke skaper denne unødvendige tvilen.

Jeg tenker det også kan være greit å kjenne til at veldig mye av begrunnelsene og utredningen som ligger bak, er å finne i Dokument 20 for 2023–2024, som ble avgitt i juni i fjor. Det er derfor ikke lagt inn så mye av det i selve grunnlovsendringsforslaget – det er altså fordi det er å finne der.

Det har også vært viktig for utvalget å rydde i bestemmelsene i §§ 25 og 26, som også er premisset som ligger bak grunnlovsendringsforslagene. De gikk delvis over i hverandre, og derfor var det viktig at vi nå får en ryddighet i de paragrafene, slik at § 25 regulerer sentrale sider av forholdet mellom Stortinget og regjeringa på forsvarsområdet, og at § 26 regulerer utenriksstyret. Så er det enkelte tekniske endringer også i andre paragrafer som følger av dette, men dette er utgangspunktet for det som ble gjort.

Så vil nok representanten Audun Lysbakken redegjøre for grunnlovsforslag 12, som har en kobling til dette når det gjelder spørsmålet om rekkevidden av konsultasjonsplikten og hva konsultasjonsplikten er, men det skal representanten Lysbakken, som også var representert i utvalget, få redegjøre for på egen hånd.

Disse grunnlovsendringsforslagene i §§ 25, 26 og 75 er altså ikke ment å endre rettstilstanden; de er kun ment å rydde opp i og bidra til å bringe lovteksten i samsvar med realitetene og samtidig sørge for å bidra til å rydde av veien unødvendig tvil.

Audun Lysbakken (SV) [12:15:30]: Da har jeg æren av å presentere grunnlovsforslag 12, om krav om Stortingets samtykke for bruk av norske styrker i utlandet og om konsultasjoner mellom Stortinget og regjeringen i viktige utenriks- og forsvarssaker. Som representanten før meg var inne på, er både forslag 11 og forslag 12 et resultat av arbeidet til utvalget som skulle utrede Grunnloven §§ 25 og 26 mv.

Det er godt redegjort for hvorfor forslag 11 innebærer en nødvendig oppdatering av Grunnlovens tekst uten å endre det rettslige innholdet, mens forslag 12 er et forslag om en realitetsendring, fremmet av to representanter fra SV, men som i seg selv ikke egentlig er et SV-forslag, men flertallsforslaget fra utvalgsarbeidet som ble levert til presidentskapet på Stortinget i fjor. Flertallet i utvalget til å utrede endringer i §§ 25 og 26 mente at nåværende § 25 andre ledd bør endres til et krav om at Stortingets samtykke som hovedregel er nødvendig for å sende styrker eller forsvarsmakten til militæroperasjoner i utlandet. Det vil være i tråd med en praksis som allerede finnes i en del andre NATO-land, og ikke minst hos våre nordiske naboer Sverige og Danmark.

Utgangspunktet for at vi fremmer dette forslaget til grunnlovsendring, er at krig er det mest alvorlige en stat kan foreta seg, og at det er et paradoks at veldig detaljerte og små beslutninger i mange spørsmål må debatteres og vedtas her i plenumssalen i Stortinget, mens nettopp denne aller mest alvorlige beslutningen en kan ta, beslutningen om å sende soldater i krig, ikke må det.

I Norge er det etablert praksis at regjeringen vedtar om Norge skal delta i krigføring på fremmed territorium eller slutte seg til internasjonale militære operasjoner, uten plikt til å involvere Stortinget i åpen debatt eller åpne vedtak. Det betyr ikke at regjeringen vil gjøre dette uten å være sikker på at det er forankret i et flertall i Stortinget, men det gjøres da gjennom hemmelige konsultasjoner i lukkede møter med et utvalg av stortingsrepresentanter. Det betyr at beslutningsgrunnlaget ikke nødvendigvis er kjent for allmennheten.

Vi mener det i hvert fall er tre problemer med denne ordningen. Det ene er en legitimitetsutfordring. En beslutning som dette står sterkere hvis Stortinget som helhet, et flertall på Stortinget, utkrystallisert gjennom en debatt som hele Stortinget har vært del av, står bak. Manglende åpenhet er også et problem i seg selv, fordi det er alvorlige beslutninger det er snakk om. De bør belyses på best mulig måte. Faktagrunnlaget bør være klarrest mulig. Så tenker vi – også gitt alvorret i disse spørsmålene – at sterkere demokratisk kontroll er et mål i seg selv.

Et krav om behandling i Stortinget vil sikre to viktige hensyn: klarere etablering av et parlamentarisk flertall bak beslutningen enn gjennom en konsultasjonsprosess alene og mer åpenhet. Forslaget innebærer altså at beslutninger om å sende norske bidrag til internasjonale operasjoner som klar hovedregel legges fram som en sak til votering for Stortinget i plenum.

Det er viktig å understreke at det ikke betyr at Stortingets samtykke vil kreves dersom en beslutning er tvingende nødvendig for å forsvare landet. Det skal selv-

følgelig være den samme mulighet til å handle raskt for å forsvare landet som en har i dag.

Jeg tror også det er greit å minne om at de land som har en ordning som den vi foreslår nå, har vært fullt i stand til å ta beslutninger, også om militære operasjoner i utlandet og deltakelse der, omtrent like fort som vi har gjort i Norge. Det gjelder f.eks. det danske Folketingets behandling av den danske deltakelsen i Libya i 2011.

Forslaget inneholder også en grunnlovfesting av konsultasjonsordningen mellom Stortinget og regjeringen i viktige utenriks- og forsvarssaker. Også dette er et resultat av flertallsforslaget i utvalget til å utrede §§ 25 og 26. Dagens konsultasjonsordning mellom Stortinget og regjeringen bygger på en over hundreårig praksis som går ut på at regjeringen konsulterer Stortinget før man treffer avgjørelser i viktige utenrikspolitiske saker.

Det er ulike syn på konsultasjonsordningens formelle status. Det betyr at et viktig utgangspunkt for utvalget var å gå inn i den diskusjonen og se om det er nødvendig for Stortinget å konkludere i det spørsmålet. Er konsultasjonsordningen utelukkende forankret i konstitusjonell praksis, eller må den også anses forankret i konstitusjonell sedvanerett og dermed ha grunnlovs rang? At konsultasjonsordningen i så lang tid har vært en sentral del av det konstitusjonelle systemet, tilsier at kjernen i den kommer til uttrykk i Grunnloven. Dessuten har vi som forslagsstillere det syn at de mest sentrale elementene i statsstyret, som forholdet mellom Stortinget og regjeringen, bør framgå av Grunnloven. Slik vil også Stortingets faktiske rolle i forsvars- og utenrikspolitikken synliggjøres.

Selv om ordningen, som i dag er forankret i Stortingets forretningsorden, hittil har vært respektert av både flertalls- og mindretallsregjeringer, må også Grunnloven ta høyde for at det i framtiden kan oppstå et annet politisk klima, særlig i krigs- og krisetider. Vi ser på dette forslaget som ett av flere som Stortinget bør vedta nå for å sikre Grunnloven for en framtid under en hardere himmel, i lys av den vendingen mot det autoritære som vi for tiden ser i flere demokratier, og som f.eks. Stortingets vedtak fra denne perioden om å grunnlovfeste domstolenes uavhengighet kan være et godt eksempel på.

Konsultasjonsordningen bør ikke kunne avskaffes eller vesentlig endres uten å følge prosedyren for grunnlovsendringer. Det er noe som nettopp vil understøtte stabiliteten i det politiske systemet. Det er også sårn at konsultasjonsordningen vil være særlig viktig i en krisetid, og det er da også i en krisetid at den kan risikere å bli utsatt for mest press.

Stortingets forretningsorden vil forbli det anvendte regelverket for konsultasjoner, som i dag. Det er ingen grunn til å frykte at en grunnlovfesting vil medføre at

praktiseringen blir mer rettslig eller rigid, men en grunnlovfesting vil sikre rammene for ordningen.

Seher Aydar (R) [12:24:19]: Jeg skal snakke om forslaget fra representanten Bjørnar Moxnes og undertegnede, som egentlig består av to forslag. Det ene, forslag A, handler om § 25 og søker å oppdatere ordlyden i Grunnloven for å avklare kompetansereglene som skal gjelde deltakelse i militære operasjoner i utlandet. Det andre, forslag B, går ut på at regjeringens plikt til å konsultere Stortinget i viktige utenriks- og forsvarssaker må grunnlovfestes i § 26. Det siste ble godt argumentert for her av representanten Lysbakken.

Først til forslag til endring av § 25, om deltakelse i militæroperasjoner i utlandet: Å beslutte at det skal brukes militærmakt utenfor rikets grenser, er en av de mest alvorlige beslutningene en politiker kan ta. Derfor er det viktig at det foreligger klare og utvetydige prosedyrer for hvordan en slik beslutning skal fattes. Prosedyrene bør være innrettet for å skape en så god demokratisk forankring som overhodet mulig.

Det er ikke vanskelig å finne eksempler fra nyere tid på at land som Norge er alliert med, og andre land, har tatt seg til rette og brukt militærmakt for å fremme egne utenrikspolitiske interesser. Noen ganger har disse krigene vært et sololøp, som de siste ukenes amerikanske bombetokt mot Jemen. Andre ganger har det blitt dannet en koalisjon av flere land, som da USA ledet an i å tromme sammen sine allierte til å delta i invasjonen av Afghanistan i 2001 og Irak i 2003 og bombingene av Libya i 2011. En krig Norge til de grader deltok i, var NATO-bombingen av Libya i 2011. I løpet av våren og sommeren slapp norske fly hele 588 bomber over Libya. Libya-utvalget, som ble nedsatt etter initiativ fra Stortinget for å evaluere den norske deltakelsen, skrev i sin rapport fra 2018 at bombingene hadde et omfang som savnet sidestykke i norsk historie.

Fram til 1945 var det fast praksis at regjeringen ba Stortinget om godkjenning til å delta i internasjonale operasjoner. I senere år har Norge deltatt i en rekke omfattende og ødeleggende kriger, bl.a. bombingene av Libya og invasjonen av Afghanistan, uten vedtak i Stortinget på forhånd. Forslagsstillerne mener det er på tide å grunnlovfeste det som var norsk praksis fram til 1945, at regjeringen ikke kan sende norske styrker til militæroperasjoner i utlandet uten Stortingets samtykke. Da kan de folkevalgte, altså vi, vurdere rammene og mandatene, og så kan vi være enige eller uenige, men den beslutningen må ligge hos de folkevalgte på Stortinget.

Parlamentarisk samtykke til bruk av forsvarsmakten utenfor rikets grenser er allerede grunnlovfestet i våre nordiske naboland. Derfor stiller vi oss bak flertallet i utvalget til å utrede Grunnloven §§ 25 og 26, som har

foreslått at paragrafen oppdateres til også å innbefatte dette:

«Rikets forsvarsmakt må ikke brukes utenfor rikets grenser uten Stortingets samtykke, med mindre det er tvingende nødvendig for å forsvare landet.»

Vi fremmer forslag om tre alternative plasseringer, hvor alternativ 1 følger plasseringen i dagens gjeldende grunnlov og alternativ 2 og 3 gjør det mulig å vedta forslaget i kombinasjon med forslag til endringer fra utvalget til å utrede Grunnloven §§ 25 og 26.

Så til forslaget om § 26, regjeringens plikt til å konsultere Stortinget om viktige saker i utenriks- og sikkerhetspolitikken: Regjeringens plikt til å konsultere Stortinget om viktige saker i utenriks- og sikkerhetspolitikken før beslutninger fattes, er i dag nedfelt i Stortingets forretningsorden, i § 16 om den utvidede utenriks- og forsvarskomiteé. Ved behandlingen av Harberg-utvalgets rapport stilte et samlet storting seg bak utvalgets anbefalinger om at konsultasjonsordningen bør forankres sterkere konstitusjonelt, slik det er i Norges naboland, og at Stortingets rolle på dette området bør synliggjøres. Jeg trenger ikke å gjenta behovene for å ha et godt reglement også for tider som kan være ganske annerledes enn det vi kjenner i dag.

Flertallet i utvalget til å utrede Grunnloven har foreslått at dette kan gjennomføres ved å grunnlovfeste konsultasjonsordningen som et nytt tredje ledd i § 26. Det er dette forslagsstillerne stiller seg bak når vi fremmer forslag om endringer i §§ 25 og 26.

Presidenten [12:29:16]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslagene 11, 12 og 33.

Grunnlovsframlegg 31: Om forbod mot atomvåpen på norsk jord

Ingrid Fiskaa (SV) [12:29:45]: Då skal eg argumentera for grunnlovsforslaget om forbod mot atomvåpen i det norske riket. Det er eit forslag som Marian Hussein, Lars Haltbrekken, Birgit Oline Kjerstad, Kirsti Bergstø og eg sjølv har fremja.

Bruk av atomvåpen vil ha katastrofale humanitære konsekvensar, og den einaste garantien mot bruk av atomvåpen er fullstendig avskaffing av desse våpena.

Det er ikkje mine ord, men dette blei i 2010 slått fast av statspartane til ikkjespreiingsavtalen, avtalen som blir omtalt som hjørnesteinen i norsk nedrustingsarbeid. I avtalen står det òg at alle statar må gjera særlege tiltak for å etablera det nødvendige rammeverket for å oppnå og oppretthalda ei verd utan atomvåpen.

Sluttdokumentet frå denne nemnde tilsynskonferansen legg vekt på at det er avgjerande at statar medverkar til rettsleggjering av atomnedrustingspolitikk, slik dette grunnlovsforslaget tek sikte på. Noreg deler målet

om ei verd utan atomvåpen med NATO og FN. Målet er nedfelt i NATOs strategiske dokument seinast i 2022, og i september 2024 forplikta medlemslanda i FN seg igjen til målet om total avskaffing av atomvåpen i framtidspakta vedteke på Framtidas toppmøte i FN i New York.

Det langsiktige målet om avskaffing av atomvåpen samsvarer med den lange norske tradisjonen for å halda Noreg fritt for desse masseødeleggingsvåpena. Allereie på NATO-toppmøtet i Paris i 1957 proklamerte Einar Gerhardsen «ingen atomvåpen på norsk jord i fredstid». Til trass for at dette ikkje er lovfesta, har det hatt unison politisk støtte i Noreg og tydeleg aksept blant Noregs allierte. Dagens tilstand er derimot ingen garanti for framtida. Difor er det synet til forslagsstillarane at det verdigrunnlaget som blir representert gjennom at Noreg er atomvåpenfritt territorium, bør grunnlovfestast.

Eit grunnlovsforslag om å forby produksjon, innførsel, bruk og utplassering av atomvåpen er i tråd med lange linjer i norsk forsvars- og tryggingpolitikk. Det er brei politisk semje om at Noreg framleis skal spela ei pådrivarrolle for ikkje-spreiing og nedrusting. Eit samrøystes storting støtta opp om dette i 2016 i behandlinga av stortingsmeldinga «Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken» og igjen under behandlinga av forsvarsforliket i 2024.

Å nå målet om ei verd utan atomvåpen vil krevja ein samla internasjonal innsats på fleire arenaer, men òg at nokon går føre og viser korleis dette kan gjerast i praksis.

Noreg har tradisjonelt vore mellom dei leiande statane på nedrustingsfeltet. Forslagsstillarane meiner at dette grunnlovsforslaget styrkjer den tradisjonen. Å introdusera nasjonal grunnlovgeving som forbyr bruk, produksjon, utplassering og introduksjon av atomvåpen i Noreg, er ein naturleg del av norsk innsats for ei verd utan atomvåpen. Forslaget er òg ei oppfølging av Noregs internasjonale forpliktingar.

Ei grunnlovfesting av forbod mot atomvåpen i Noreg vil vera eit verdimeisig og politisk fundament for andre internasjonale politiske verkemiddel og initiativ med same mål. Me meiner at ei slik grunnlov er i tråd med Noregs konstitusjonelle tradisjonar ved at heilt sentrale verdiar og interesser for landet blir grunnlovfesta.

Noreg vil på ingen måte vera aleine med å gjera ei slik lovfesting. Fleire statar har innført tilsvarande og strengare lovgjeving for å forby atomvåpen nasjonalt enn det som blir foreslått her. Nokre eksempel:

New Zealand sementerte antiatomvåpenpolitikken sin i New Zealand Nuclear Free Zone, Disarmament, and Arms Control Act i 1987, som forbyr produksjon, introduksjon og oppbevaring av atomvåpen i landet. Lovgevinga gjer det òg ulovleg for borgarane i landet å medverka til at andre personar gjer dette, inkludert trans-

port av atomvåpen på land eller i internasjonalt farvatn og dertil oppbevaring i hamnene til landet. Statsministeren har rett til å nekta internasjonale fly å landa i New Zealand dersom dei ber atomvåpen.

I 1987 vedtok Filippinene eit grunnlovstillegg som konstaterer at landet innfører og vil følgja ein politikk for eit atomvåpenfritt Filippinene. Denne grunnlovfesta politikken inneber at regjeringa ikkje kan lagra, eller tillata andre å introdusera, atomvåpen på filippinsk territorium. Vidare forbyr grunnlova fly, skip og køyretøy som ber atomvåpen, å koma til landet.

I 1999 vedtok parlamentet i Austerrike samrøystes Federal Constitutional Act for a Nonnuclear Austria, som slår fast at atomvåpen ikkje skal produserast, lagrast, transporterast, testast eller brukast i Austerrike, og at infrastruktur for å lagra atomvåpen ikkje skal setjast opp.

I tillegg til nasjonalt lovverk har mange statar konsolidert innsatsen mot atomvåpen gjennom å inngå i atomvåpenfrie soner. Gjennom Tlatelolco-traktaten, Rarotonga-traktaten, Bangkok-traktaten, Pelindaba-traktaten og Treaty on a Nuclear-Weapon-Free Zone in Central Asia er store område erklært atomvåpenfrie.

Alle statane som har ratifisert FNs atomvåpenforbod, har skrive forbodet i traktaten inn i eige lovverk. Det store fleirtalet av statane i verda reknar atomvåpen som uakseptable og fastset dette gjennom nasjonalt lovverk og internasjonale avtalar.

Atomvåpentrusselen er no meir overhengande igjen. Ein periode med nedrusting har blitt avløyst av ny mistillit og uttalte truslar om å ta våpena i bruk. Det gjer ikkje dette forslaget mindre aktuelt, men grunnlovfesting er ikkje grunngeve i ein her-og-no-situasjon og kan heller ikkje erstatta andre tiltak for å redusera atomvåpentrusselen. Grunnlovfesting er grunngeve i det langsiktige arbeidet for internasjonal nedrusting og målet om ei verd utan atomvåpen. Atomvåpen kan aldri igjen bli tekne i bruk, for det ville øydeleggja og drepa alle dei og alt det forsvarsmakta vår skal forsvare.

Då dei overlevande etter atombombene over Hiroshima og Nagasaki mottok Nobels fredspris i desember i fjor, var alle einige om akkurat det. Skal me sikra oss at desse masseøydeleggingsvåpena ikkje blir tekne i bruk, må me oppretthalda og styrkja atomvåpentabuet – ikkje avdramatisera atomvåpen som ein slags normal del av forsvaret av landet. Grunnlovfesting av det synet som har brei støtte blant folk og her på Stortinget – at Noreg er og skal vera atomvåpenfritt – vil vera eit viktig steg på vegen mot ei atomvåpenfri verd.

Presidenten [12:37:59]: Flere har ikke bedt om ordet til saken om forbud mot atomvåpen.

Grunnlovsforslag 9: Om å avklare terskelen for suverenitetsavståelse

Bjørnar Moxnes (R) [12:38:32]: Grunnloven § 1 slår fast at Norge er et fritt, selvstendig, udelelig og uavhengelig rike. I et land der vi har måttet kjempe fram vår egen selvråderett mot langt sterkere makter enn oss selv, er det kanskje ikke så rart at dette kommer aller først i Grunnloven. De siste tre tiårene har imidlertid ulike regjeringer og stortingsflertall laget en slags uvane hvor deler av riket avhendes på en måte som gjør oss mindre selvstendige og mer ufrie. Det forslaget Rødt har fremmet her, vil stoppe denne praksisen ved å tydeliggjøre terskelen for det å avstå suverenitet i Grunnloven § 115.

I Grunnloven er det enkelt: Der er lovgivende, dømmende og utøvende makt fordelt mellom storting, domstoler og regjering. Grunnloven skiller ikke mellom inngripende eller lite inngripende myndighet. Det finnes heller ingen spor i Grunnloven av EUs energibyrå, ACER, eller av EUs jernbanetilsyn, og heller ikke av EFTA-domstolen. Likevel utøver disse makt – direkte eller indirekte – over norske innbyggere.

Å overføre lovgivende, utøvende eller dømmende makt til organer utenfor Norge betyr å endre maktfordelingen i Grunnloven uten at det synes i grunnlovsteksten, og uten at folk har fått sagt sin mening i stortingsvalg, som Grunnloven § 121 krever. Det innebærer også at Norge avstår suverenitet, dvs. gir avkall på deler av retten til å bestemme over oss selv. Grunnloven § 115 har derfor strenge vilkår for den typen avståelse av suverenitet. Etter bestemmelsen kan Stortinget kun overføre myndighet til internasjonale organisasjoner vi er medlem av. Det skal bare overføres makt på et saklig begrenset område, og – og dette er viktig – dette må ha tre fjerdedels flertall på Stortinget.

Problemet er at Stortinget nærmest ikke bruker § 115 i dag. I stedet har skiftende regjeringer først etablert en språklig nyvinning, «lite inngripende myndighetsoverføring», som de så ber Stortinget vær så god å samtykke til med simpelt flertall, dvs. behandle saken etter Grunnloven § 26 og ikke etter de langt strengere kravene i § 115. Det betyr at myndighet overføres bit for bit, hvor hver bit tolkes som lite inngripende for innbyggerne selv om summen kan bli stor. EU har på sin side opprettet en rekke overnasjonale beslutningsorganer som et simpelt stortingsflertall har godtatt at får utøve makt over norske innbyggere.

Høyesterett har behandlet spørsmålet to ganger. Først ba Stortinget selv om en vurdering av EUs jernbanelogpakke, og så reiste Nei til EU sak mot Stortinget i ACER-saken. Begge gangene har Høyesterett – naturlig nok, kan man kanskje si – ikke vært lysten på å instruere Stortinget

i å tolke Grunnloven eller behandle egne saker annerledes. Høyesterett viste til at Stortinget mange ganger har avstått suverenitet uten å bruke § 115, og godtok tolkningen av såkalt lite inngripende myndighetsoverføring. Norges fremste jussekspert, og også Eldring-utvalget, som så på erfaringene med EØS-avtalen, har pekt på at dette må det ryddes opp i. Jussprofessorene Eirik Holmøyvik og Christoffer Conrad Eriksen skrev i en kronikk i Aftenposten i november 2023 følgende:

«Konsekvensen av Høyesteretts grunnlovstolkning i Acer-dommen er en uheldig rettstilstand.

Dommen bekrefter en grunnlovstolkning som skaper uklarhet om reglene for myndighetsoverføring.

Systemet i Grunnloven var ment å være enkelt: Dersom det var snakk om myndighetsoverføring, skulle dette vedtas med kvalifisert flertall uavhengig av om myndighetsoverføringen var liten eller stor.»

Eldring-utvalget skrev på sin side:

«Det er grunn til å anta at utviklingen i EU vil fortsette i retning av styrket overnasjonal kontroll av store markedsaktører. Til tross for de avklaringene som nå er kommet fra Høyesterett gjennom jernbanebetenkningen og ACER-dommen, slutter utvalget seg derfor til 2012-utredningens anbefaling om å se nærmere på grunnlovsprosedyrene for Stortingets samtykke til EØS-rettsakter som innebærer myndighetsoverføring.»

Både Holmøyvik, Eriksen og Eldring-utvalget påpeker at hva som er og ikke er lite inngripende myndighetsoverføring, framstår skjønnsmessig definert og utydelig.

Rødt ønsker å heve terskelen for at stortingsflertallet kan gi slipp på Norges selvråderett og hoppe bukk over Grunnlovens eget vern mot å bli vannet ut. Det vil også ivareta mindretallsvernet § 115 var ment å sikre, dvs. at litt over halvparten av representantene ikke lenger kan vedta å overkjøre den andre halvparten i så sentrale spørsmål.

Rødt har formulert forslaget i tre alternativer. Det første alternativet er å endre § 115 første ledd, for å presisere at det er framgangsmåten i denne paragrafen Stortinget skal bruke ved enhver overføring av myndighet til internasjonale organer. Det vil gjøre § 115 enklere å bruke, siden verken regjering eller storting da trenger å ta stilling til om en avståelse av myndighet er lite inngripende, men kun trenger å vurdere om Stortingets samtykke vil overføre myndighet som Grunnloven tilordner enten Kongen, Stortinget eller norske domstoler.

Det andre alternativet er å endre § 26 andre ledd ved å legge inn at det er § 115 som skal benyttes når saken gjelder myndighetsoverføring. Dette alternativet har en

fordel, og det er at § 26 da vil utelukke misbruk av seg selv.

Det tredje alternativet er å endre § 26 som i alternativ to, men bruke anledningen til å innføre språklige endringer som foreslått av Stortingets utvalg til å utrede Grunnloven, i §§ 25 og 26, hvor det gammelmodige begrepet «traktat» blir erstattet med «folkerettslige avtaler», og hvor «stortingsbeslutning» blir til «stortingsvedtak».

På vegne av Rødt håper jeg et stort flertall på Stortinget ser behovet for å gjenreise § 115 i tråd med intensjonen og dermed også avslutte dagens uheldige rettstilstand.

Presidenten [12:46:37]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 9.

Grunnlovsforslag 7: Om vern av dyrka og dyrkande mark

Marit Knutsdatter Strand (Sp) [12:47:03]: Det er en glede å få sette fram grunnlovsforslag 7 i dag.

Matjorda og bøndene som holder den i hevd, kan vi takke for maten. Dette fruktbare jord- og moldlaget på åkre og enger er en avgrenset ressurs der noen få centimeter med matjord dannes etter alt fra flere hundre år til opp mot tusen år. Matjorda er uerstattelig og er grunnlaget for matproduksjon i hele verden. Likevel skubber vi matjord vekk og bygger den ned fortløpende.

Uten fruktbar matjord hadde vi ikke hatt matproduksjon, bosetting og sysselsetting over hele landet. Matjorda styrker mattryggheten og er avgjørende for annen samfunnsutvikling fordi matproduksjon skaper store ringvirkninger. Forfedrene våre visste dette, og nå må vi tenke på hva etterkommerne våre skal ha å produsere mat på og spise av.

Norge har klart mindre areal med dyrket jord enn andre europeiske land. Jordbruksarealet utgjør 3,5 pst. av arealet i Norge. 60 pst. av all maten vi spiser, er enten importert eller produsert med importerte førråvarer. Stortinget har vedtatt opptrapping av selvforsyningen til 50 pst. Matjorda er en uopprettelig ressurs for å lykkes her.

I 2015 markerte FN jordvernåret. Vi trenger den dyrkede marken for å nå bærekraftsmålene. Totalberedskapskommisjonen pekte på at jordvern er viktig som følge av den geopolitiske situasjonen og konsekvensene av klimaendringene og andre vilkår for matproduksjonen. Kommisjonen pekte på virkemidler for å redusere tap av dyrket jord og at det trengs for å styrke selvforsyningen.

Riksrevisjonen har undersøkt sikring av de sentrale forutsetningene for norsk matproduksjon og påpekt at arealressursene i jordbruket ikke blir forvaltet på en bæ-

rekraftig måte. Betydelige jordbruksarealer av god kvalitet blir bygd ned og omdisponert. Det totale jordbruksarealet i Norge har holdt seg relativt stabilt de siste 20 årene, men den beste jorda, der vi kan dyrke menneske-mat som korn, poteter og grønnsaker, er blitt redusert. For store jordbruksarealer er ute av drift.

Etter andre verdenskrig sikret en kanaliseringspoli-tikk at de fruktbare arealene ble brukt til menneske-mat og mer karrige teiger til dyrefôr. Økt samlet press på are-aler legger også press på hvordan arealene blir dispo-nert. Over tid er det gjort omfattende omdisponering av dyrket og dyrkbar jord gjennom planprosesser og dis-pensasjoner.

Nydyrking kompenserer noe, men nydyrkingen skjer mest i klimasoner der det blir dyrket dyrefôr. Det meste av omdisponeringen skjer i sentrale områder der arealet er egnet til matkorn eller andre matvekster. Jord-bruksarealets tyngdepunkt går i retning av mer margi-nale områder. Sentraltliggende matjord må vike. Det er alvorlig. Vi kan bli mer selvforsynte med mat ved å øke produksjonen av korn og oljevekster på flatbygdene.

Å fø befolkningen er en nasjonal beredskap og en av de mest grunnleggende oppgavene til en nasjonalstat. Derfor trengs det et grunnlovsværn av den dyrkede og dyrkbare marken. Dyrket og dyrkbar mark skal dispo-neres ut fra en langsiktig og allsidig synsmåte som tryg-ger matproduksjonen for kommende slekter. Slik blir også den uopprettelige fellesskapsressursen matjord løftet fram som et overordnet hensyn som er vernet sær-skilt mot andre samfunnshensyn og mot kortsiktige in-teresser. Det er særlig viktig i sentrale områder, der area-let er godt egnet til matkorn og konkurransen med and-re arealinteresser er størst.

Konsekvensene av omdisponering for jordbruks-produksjonen, og produksjonsgrunnlaget i framtiden, tar vi ikke godt nok høyde for i dag. Matjord som ressurs blir ikke sikret godt nok gjennom ordinær storpolitikk og kan ikke bli overlatt til det lokale selvstyret alene. Ett mål nedbygd matjord kan være opp mot 1 000 brød i året og årlig brødforbruk til en husholdning. For få når nå kostholdsrådene om grove kornprodukter. Både til-gang til og pris på trygge norske råvarer spiller inn på valgene en gjør på butikken.

Senterpartiet i regjering la fram en ny jordvernstra-tegi med enda strengere krav til nedbygging. Maksimal omdisponering av dyrket mark skal være 2 000 dekar år-lig innen 2030. Den 19. mars kom de foreløpige KOSTRA-tallene fra kommunene, og de viser at omdis-poneringen av dyrket jord var på 2 651 dekar i 2024.

Et grunnlovsværn av dyrket og dyrkbar mark gir et evig perspektiv og styrker hjemmelsgrunnlaget for jord-vern, slik totalberedskapskommisjonen har tilrådd og Stortinget indirekte har vedtatt gjennom økt selvforsy-

ning. Det er en forutsetning for å lykkes med økt selvber-ging.

Med det tar jeg opp grunnlovsframlegget fra Marit Arnstad, Nils T. Bjørke, Audun Lysbakken, Kirsti Leirtrø, Kathrine Kleveland og meg selv, «om endring i § 112 (om vern av dyrka og dyrkande mark)».

Presidenten [12:52:54]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 7.

Grunnlovsforslag 20: Om ny § 112 a (om villlevende marine ressurser)

Frode Jacobsen (A) [12:53:27]: Grunnlovsforslag 20 har blitt til fordi det lenge har vært en diskusjon om prinsipper for fellesskapets eiendomsrett til havets ressurser. Tidligere har det vært uttrykt stor grad av enig-het om dette, men det har ikke vært mulig å finne en felles formulering. Derfor prøver vi igjen.

Bakgrunnen for dette forslaget er for så vidt litt den samme som for grunnlovsforslag 22 om allemannsret-ten, som vi kommer tilbake til i neste runde, og at vi i Norge langt på vei er enige om at fisken i havet tilhører fellesskapet. Derfor er også formuleringen vi har fore-slått, ganske enkel. Den sier:

«Dei villlevande marine ressursane, og retten til å hauste desse, høyrer fellesskapen til.»

Det er en kort og grei formulering som det neste storting kan få gleden av å vedta.

Hvorfor er dette nødvendig hvis mange mener dette er hovedregelen, og den for så vidt er nedfelt i gjeldende særlovgivning? Jo, det er fordi vi stadig ser diskusjoner om retten til å høste av og forvalte de marine ressursene. En direkte årsak er Volstad-dommen fra 23. oktober 2013 i Høyesterett, der det riktignok ble slått fast at myndighetene hadde lov til den reguleringen som var foretatt, men det var med bare én stemmes overvekt.

Da er det slik at det prinsippet vi her søker å få grunnlovfestet, i hvert fall etter min oppfatning ikke vil-le ha vært oppfylt hvis det hadde vært én stemmes over-vekt for den motsatte konklusjonen. Det har gjort at når det gjelder presset på muligheten til å ha et felles eier-skap til havets ressurser og til å regulere hvem som skal høste av dem, har det blitt enda tydeligere at det er viktig og nødvendig å slå fast det prinsippet som er en del av fiskerilovgivningen, i grunnlovs form.

Det finnes eksempler fra andre land som i langt stør-re grad har tillatt privatisering av evigvarende fiskekvo-ter, som viser at utviklingen i de landene når det gjelder å kunne høste av og tjene på havets ressurser, gjør at de havner i situasjoner der veldig få sitter på den egentlige bruksretten til de viktige ressursene. Det er en politikk jeg og Arbeiderpartiet mener det i Norge er relativt bred enighet om ikke å forfølge, men som likevel understre-

ker den betydningen det kan ha at grunnlovsforslaget som her er framlagt, med bred støtte forhåpentligvis kan vedtas i neste periode.

Presidenten [12:56:00]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 20.

Grunnlovsforslagene 22 og 29: Om grunnlovfesting av allemannsretten

Kirsti Leirtrø (A) [12:56:31]: Prinsipielt skal det gode grunner til for å endre Grunnloven vår. Allemannsretten var en del av Magnus Lagabøtes landslov fra 1274 og ble stadfestet som lov i friluftsløven av 1957. Flere andre lover berører også allemannsretten, bl.a. vannressursloven.

Allemannsretten gir alle rett til å ferdes fritt og oppholde seg der de ønsker i naturen, uavhengig av hvem som eier grunnen. Den gir oss også rett til å høste fra naturen, slikt som bær, sopp eller saltvannsfisk. Allemannsretten skiller mellom innmark og utmark. Dette er en viktig verdi i det norske samfunnet.

Vi ser stadig diskusjoner om utnyttelse av utmark som kan komme i konflikt med prinsippet om allemannsretten, og vi opplever av og til diskusjon om prissetting av bruk som andre oppfatter som en åpenbar del av allemannsretten.

Om vi nå endelig får grunnlovfestet allemannsretten, betyr det allikevel at en skal ferdes skånsomt. Allemannsplikten vil fortsatt gjelde. Det betyr at en ikke kan ødelegge den utmarken en har rett til å disponere, og at en skal rydde opp etter seg. Det er ingen endring når det gjelder dette.

I den tiden vi nå lever i, hvor vi rundt omkring i verden ser hvor enkelt det er å innskrenke folks rettigheter, mener vi at tiden er overmoden for å styrke allemannsretten ved å få den inn i Grunnloven. Det er altså en skranke for mulig framtidig innskrenkning i allemannsretten vi mener å oppnå ved å foreslå at den grunnlovfestes.

Erfaringen viser at allemannsretten godt kan eksistere side om side med eiendomsretten. Mange brukere av allemannsretten er også grunneiere og vil derfor ha både forståelse for og stor nytte av den. Eiendomsretten har hatt Grunnlovens beskyttelse helt siden 1814, og forslagsstillerne mener at da bør også allemannsretten komme til uttrykk i Grunnloven.

Grunnlovsforslaget jeg nå har grunnlagt, er enkelt og kort:

«Allemannsretten med tilsvarende plikter skal stå ved lag.»

Vi har i forslaget lagt det inn i tre alternative paragrafer: Det er ny § 111, ny § 112 a eller ny § 112 b – litt avhengig av resultatet av de øvrige grunnlovsforslagene.

Lars Haltbrekken (SV) [13:00:10]: Da skal jeg si litt om grunnlovsforslag 29, som er fremmet av meg selv, Une Bastholm og Linda Monsen Merkesdal.

Allemannsretten er noe av det fineste vi har i Norge, og det fineste vi har, bør inn i Grunnloven. Det er en rett som har sikret folk fri tilgang til naturen og til høsting av den, uavhengig av om man har vært rik eller fattig, og uavhengig av om man eier grunnen som bærene og soppen vokser på, eller ikke.

I gamle dager sikret denne retten fattigfolk tilgang til storbondens områder. De kunne plukke bær og høste av naturen selv om det var andre som eide grunnen. I dag er det mange som gleder seg over å slå opp teltet ved kanten av et skogstjern om sommeren og gå på ski over jordene om vinteren. At alle har rett til å høste av naturen uavhengig av inntekt, har betydd mye. Det har vært en veldig viktig verdi ved det norske samfunnet, som vi som forslagsstillere ønsker å gi sterkere beskyttelse. Vi vil med dette grunnlovsforslaget sikre framtidige generasjoners rett til å gå i fjellet, i skogen og på stranden. Retten skal være for alle og for all tid. Det er egentlig det allemannsretten handler om.

De siste årene har vi sett flere eksempler, bl.a. i strandsonen, hvor rike mennesker gjerder inn eiendommene sine selv om det er ulovlig. Både stranden og fjellet skal være for alle. Ved å ta dette inn i Grunnloven forsterker vi folks rett til å ferdes fritt i naturen. Det holder ikke bare å ha allemannsretten som en egen lov, det må også vernes om prinsippet.

Grunnloven gir grunnleggende regler om landets statsstyre og om grenser for myndighetenes handlefrihet. I tillegg til de menneskerettighetene som opprinnelig framgikk av Grunnloven, har Stortinget etter hvert innarbeidet bestemmelser om en rekke andre rettigheter samt bestemmelser om plikt for staten til å sikre at folk kan livnære seg av sitt arbeid, om vern av miljøet mv. I dag uttrykker Grunnloven viktige verdier som det norske samfunnet bygger på. Allemannsretten, som ivaretar både retten til å drive friluftsliv og andre formål, bør derfor også inn.

Allemannsretten springer, som vi også hørte fra foregående taler, ut av en århundrelang sedvane i Norge. Ordet betegner retten for enhver til å oppholde seg i naturen, uavhengig av hvem som eier grunnen. Slik den er regulert nå, bl.a. i friluftsløven, har allemannsretten bidratt til å forme både samfunnet og enkeltmennesker og til å konstituere norsk kultur og hverdagsliv. Bevisstheten om at retten til å bruke naturen gjelder uavhengig av eiendomsrett, forsterker også folks oppfatning av at landet er til for alle. De muligheter til ferdsel, opplevelse og høsting som allemannsretten legger til rette for, er svært viktige for mange.

Erfaringene viser også at allemannsretten godt kan eksistere side om side med eiendomsretten. Mange brukere av allemannsretten er også selv grunneiere og vil derfor både ha forståelse for og stor nytte av den. Ettersom eiendomsretten har hatt Grunnlovens beskyttelse helt siden 1814, senere supplert av internasjonale regler, bør også allemannsretten komme til uttrykk i Grunnloven.

I Sverige har kapittel 2 § 15 fjerde ledd i Regeringsformen, den sentrale grunnloven deres, siden 2010 slått fast:

«Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoande av vad som föreskrivits (...)»

Dette står i den samme paragrafen som eiendomsretten.

Naturgrunnlaget må forvaltes på sine egne premiser og med sikte på bevaring for etterslekten. Plikten til å sørge for et slikt vern følger av Grunnloven § 112, og allemannsretten må reguleres og utøves i lys av disse verdiene. Plassering av den foreslåtte bestemmelsen i tilknytning til § 112 vil bidra til å understreke at allemannsretten fortsatt må utøves hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet. Allemannsretten vil fortsatt være begrenset av lovgivning og forskrifter om naturmangfold, vannressurser, motorferdsel og annet. Særregler om båndtvang, bålforbud og restriksjoner ved drikkevann er eksempler på begrensninger av mer lokal karakter.

Som verdi står allemannsretten fjellstøtt i Norge, men de arealene som står til rådighet for å utøve den, er under sterkt press, ikke bare i strandsonen og på fjellet, men også ved utvikling av byer og tettsteder, utbygging av veier, jernbane osv. – til fellesskapets beste. Allemannsretten er heller ikke i seg selv til hinder for kommersiell bruk av utmark, f.eks. jakt eller skogsdrift.

Forslaget vi har fremmet, vil først og fremst innebære en plikt for stat og kommuner til å sørge for at alle lover og forvaltningsvedtak tar hensyn til allemannsretten og ligger innenfor de grenser som bestemmelsen etablerer. Bestemmelsen må tolkes med utgangspunkt i allemannsrettens sentrale innhold slik det følger av hovedreglene i friluftsloven og annen aktuell lovgivning på vedtakstidspunktet.

Selv om hovedvekten vil ligge på plikten som gjelder for stat og kommune, vil en bestemmelse av denne karakter i siste instans også kunne påberopes for domstolene i tilfelle tvister med grunneiere om f.eks. omfanget av retten til gratis ferdsel eller sanking, om de ikke lar seg løse på andre måter. Det forslagsstillerne fremmer, er en enkel og klar formulering om å ta allemannsretten inn i Grunnloven.

Michael Tetzschner (H) [13:07:14]: Det beste man kan si om dette grunnlovsforslaget, er at det formodentlig bæres av gode intensjoner. Jeg synes allikevel

Stortinget, som organet med grunnlovsendringskompetanse, skal tenke veldig nøye igjennom hva det grunnlovfester, og med hvilken begrunnelse.

Litt lyrisk anslås det en tone fra representanten Lars Haltbrekken:

«Det fineste vi har, bør inn i Grunnloven.»

Hvis det er lovgivningsprinsippet, er det jo ikke til å undres over at veldig mange gode ønsker og programformuleringer utgjør et stort – skal vi si – «ordstrømspress» mot Grunnloven. For de av oss som er veldig oppatt av at de grunnleggende rettighetene i Grunnloven skal stå og skinne klart som veiledning for oss alle, ikke minst for forvaltningen og domstolene, Stortinget selv og regjeringen, kan alle disse gode ønskene til slutt være sand i maskineriet fordi de sander til og reduserer virkningen av de virkelig viktige bestemmelsene.

Den egentlige grunnen til at jeg synes jeg skal si noe om dette, er at det opplyses noe som er feil, og det er begrunnelsen for at allemannsretten nå får samme plass i Grunnloven som eiendomsretten har hatt siden 1814, og det sies at eiendomsretten har et grunnlovvern i seg selv som eiendomsrett. Det er ikke riktig. Grunnlovens bestemmelse er en erstatningsregel som nettopp forutsetter at man kan frata en eier eiendom, riktignok på noen vilkår, men det viktigste er at man da kan få oppgjør i penger for eiendom som kanskje har vært i en slekt eller i en persons eie i mange år. Affeksjonsverdi er ikke noe det gis erstatning for.

Når man går videre, som altså Lars Haltbrekken gjør, for han henviser jo til den allemannsretten vi allerede har, og som faktisk lever et godt liv allerede, på vanlig ordinært lovnivå, fremkommer det at det også skal være en håndhevelsesregel. Det finnes også andre særbestemmelser som står til rådighet for lovgiver for å realisere innholdet i lovbestemmelser. Jeg vil bare minne om det.

Det fremkommer kanskje av siste setning at håpet er at når det er konflikter, f.eks. arealkonflikter, som kommunepolitikere og andre lever med hver dag, skal dette hensynet nærmest ha forkjørsrett, noe det selvfølgelig vil få hvis man kan påberope seg en grunnlovsbestemmelse. Da griper man inn i det lokale selvstyret. Man kan også gripe inn i privat eiendomsrett, som nå blir stående uten en erstatningsregel, for man forutsetter da en allemannsrett som er en bruksrett for allmennheten, uten erstatning. Hvordan vil man avveie den konkrete mot interessene til dem som eier, som har hjemmel, og som da må finne seg i at bruken blir fratatt dem eller blir fortrent av en bruksrett som det da ikke gis erstatning for?

Jeg anerkjenner at det er legale hensyn på begge sider, men det er bedre at vi avveier disse på det lovgivningsnivået som vi kjenner godt, og som også er lettere å forandre hvis man vil justere kursen underveis.

Eivind Drivenes (Sp) [13:11:49]: Først må jeg si at etter et langt liv i lokalpolitikken og som styremedlem i Midt-Agder Friluftsråd, speiderleder og speider i 46 år har jeg vært en ivrig forkjemper for allemannsretten. Jeg bruker den om ikke daglig, så iallfall hver uke.

Senterpartiet vil alltid være en forkjemper for allemannsretten, men vi er mot å grunnlovfeste den. Det er ikke fordi vi vil svekke retten, men fordi det rett og slett er unødvendig. Det vil nok skape mange uoverensstemmelser hvis vi skal utøve friluftsliv og har allemannsretten i Grunnloven. Da tror jeg at vi vil få mange krangler og mange rettssaker som vi ikke er tjent med, for det vil svekke vår rett til å være i friluft. Allemannsretten står sterkt i frilufsloven, en lov som i praksis har fungert godt i flere tiår. Det er ingen akutt trussel mot denne retten, og det er ingen politisk bevegelse som ønsker å svekke den. Grunnloven er et dokument som skal sikre våre mest fundamentale rettigheter og prinsipper. Den skal ikke være et sted for detaljregulering av politikk vi allerede har bred enighet om. Allemannsretten slik den er i dag, beskriver godt både våre plikter og våre rettigheter. Det er viktig.

Forslaget om å grunnlovfeste allemannsretten reiser flere spørsmål enn det besvarer. Hva vil dette bety for grunneiernes rettigheter? Jeg tror heller ikke det er lurt at grunneieren ikke vil ha den samme rettigheten som en lovfesting i tråd med dette forslaget vil gi, i Grunnloven, og det blir da en skjevfordeling.

Den utviklingen vi ser med flere turister, reiser nye problemstillinger. Det samme gjelder urfolks rettigheter. Det klarer vi ikke å besvare hvis vi grunnlovfester dette. Skal allemannsretten fortsatt ha bred oppslutning, er vi nødt til å ha et handlingsrom til å gjøre konfliktdependende justeringer. I dag har vi et balansert lovverk som gir gode muligheter til å finne pragmatiske løsninger. Hvis vi skal skrive allemannsretten inn i Grunnloven, risikerer vi å låse den fast på en måte som kan gjøre framtidige tilpasninger vanskelige.

Allemannsretten er trygg i dagens lovverk. Det er gjennom god forvaltning, gjennom respekt for grunneier, lokalbefolkning og det lokale selvstyret og gjennom bevisst politikk at vi kan sikre den for framtiden.

Nils T. Bjørke (Sp) [13:14:40]: Allemannsretten har lange tradisjoner og står støtt i det norske samfunnet. Det er ein styrke ved den norske fellesskapen at me alle har rett til å ferdast, hausta og opphalda oss i naturen og på andre folks grunn. Det botnar i at me i fellesskap verdset friluftslivet og veit å taka vare på naturen. Men allemannsretten er òg spegla av ei allemannsplikt. Frilufslova § 11-2 gjev ei generell plikt til å opptre varsam og omsynsfullt for ikkje å valda skade eller ulempe for grunneigar, brukar eller andre eller påføra miljø-

et skade. Så lenge alle veit å taka vare på naturen og følgjer allemannsplikta, unngår me konfliktar rundt allemannsretten. Dette er samfunnskontrakten den norske allemannsretten byggjer på.

Allemannsretten er i dag i hovudsak regulert i frilufslova, men allemannsretten er ein rett som er basert på sedvane langt tilbake i tid. I frilufslova finn me balansen mellom allemannsretten og allemannsplikta. Eg er redd for at ei grunnlovfesting av allemannsretten ikkje på same måte vil vekta plikt og rett og slik potensielt kunna uroa balansen mellom reglane me har i dag. Om me får konflikt rundt allemannsretten, t.d. mot eigedomsretten, er han ikkje lenger den retten me i fellesskap er einige om. Konflikt kan setja allemannsretten i fare. Difor meiner eg den beste måten å verna om allemannsretten på er å ikkje grunnlovfesta han.

Utfordringa mange plassar er faktisk ikkje at folk ikkje veit om allemannsretten. Utfordringa er at dei har gløymt allemannsplikta, spesielt i ein del turistområde. Utanlandske turistar er veldig kjappe med å visa til allemannsretten, men dei har ikkje fått med seg allemannsplikta. Eg trur at ved å grunnlovfesta skapar me ei større utfordring enn det me treng. Eg trur at det som vert viktig framover, er òg å vera tydeleg på allemannsplikta og avgrensinga i allemannsretten. På den måten tek ein vare på det framover. Det forundrar meg når enkelte parti er veldig ivrige på å grunnlovfesta allemannsretten, men ikkje vil grunnlovfesta jordvernet, som er grunnleggjande for at me skal ha eit godt land å leva i framover.

Presidenten [13:17:02]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslaget om allemannsretten.

Grunnlovsforslag 21: Om uavhengig påtalemyndighet

Frode Jacobsen (A) [13:17:36]: I mai i fjor gikk et enstemmig storting inn for å grunnlovfeste domstolenes uavhengighet. Det var på tide, og det var viktig. Når demokratiet og rettsstatsverdier utfordres i Europa, må vi i Norge bidra til å styrke demokratiets stilling her hjemme og i verden gjennom å støtte opp under uavhengige domstoler, frie medier, fagforeninger og øvrig sivilsamfunn. Når det neste storting skal behandle grunnlovsendringer, er det på tide at påtalemyndighetens uavhengighet blir grunnlovfestet.

Arbeiderpartiet ønsker å bygge en sterk rettsstat gjennom å grunnlovfeste påtalemyndighetens uavhengighet. En grunnlovfesting vil være en viktig garanti mot at politiske styresmakter gjennom flertallsvedtak her i Stortinget forsøker å gripe inn i påtalemaktens vurderinger og avgjørelser knyttet til straffeforfølgning i enkelt saker.

Forslaget kommer opprinnelig fra straffeprosessutvalgets vurdering og begrunnelse i NOU 2016: 24, som førte til at det ved lov av 1. november 2019 nr. 71 ble innført en ny bestemmelse i straffeprosessloven om at påtalemyndigheten er uavhengig ved behandlingen av den enkelte straffesak, og at ingen kan instruere påtalemyndigheten i enkeltsaker eller omgjøre en påtaleavgjørelse. I tillegg foreslo utvalget at påtalemyndighetens uavhengighet burde grunnlovfestes, slik forslaget vi i dag presenterer, innebærer.

I likhet med det vedtatte grunnlovsforslaget om et helhetlig vern av domstolene er utviklingen i resten av verden, også her i Europa, en faktor som må tas i betraktning når vi behandler forslaget om påtalemyndighetens uavhengighet. Det blir dessverre stadig færre av oss som lever i demokratiske samfunn. Autoritære regimer er på frammarsj, noe som gjør at en grunnlovfesting av påtalemyndighetens uavhengighet blir enda viktigere. Vi har en uavhengig påtalemyndighet i dag, og det er heller ikke nærliggende å tro at vi i Norge i nærmeste framtid vil komme i en situasjon hvor dette er truet, men det er i gode tider vi må ruste oss for dårlige tider. De siste månedene har lært oss at en stabil situasjon i dag ikke er en garanti for at det vil være slik i all framtid.

En grunnlovfesting av påtalemyndighetens uavhengighet vil være en viktig sikkerhetsventil mot autoritære krefter i folkevalgte organer og for beskyttelse av demokratiet og av sårbare og særlig utsatte grupper. Riksadvokaten og Advokatforeningen har støttet forslaget fra straffeprosessutvalget. Norges institusjon for menneskerettigheter, NIM, har også ønsket seg en grunnlovfesting. La meg referere deler av NIMs uttalelse, gjengitt i Innst. 301 S for 2023–2024:

«Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) har anbefalt å vurdere denne grunnlovfestingen, fordi de mener det styrker menneskerettsvernet og rettsstaten i Norge. NIM viser til at det er en nær sammenheng mellom hvordan påtalemyndigheten jobber og beskyttelsen av sentrale menneskerettigheter. Etterforskning av straffesaker skal ikke bli påvirket av politiske hensyn i enkeltsaker. Prinsippet om påtalemyndighetens uavhengighet har, i motsetning til prinsippet om uavhengige domstoler, ingen direkte forankring i internasjonale menneskerettighetskonvensjoner.»

Det er en god argumentasjon for Arbeiderpartiet, som støtter forslaget. Så får vi håpe at neste storting får et flertall som kan gjøre de nødvendige vedtak.

Presidenten [13:21:03]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 21.

Grunnlovsframlegg 6: Om pengeeining

Nils T. Bjørke (Sp) [13:21:43]: Grunnlova § 1 slår fast at Kongeriket Noreg er eit fritt, sjølvstendig, udeleg og uavhendeleg rike. Å ha ei eiga pengeeining er eit av kjenneteikna ved ein sjølvstendig nasjon. Difor har Senterpartiet foreslått at Grunnlova bør innehalda ei føresegn om at Noreg skal ha si eiga pengeeining.

Noregs grunnlov er den nest eldste i verda som har vore gjeldande utan avbrot. I novembergrunnlova av 1814 vart penge- og myntstellet grunnlovfesta i § 110. Med denne føresegna skulle Noreg sikrast eit sjølvstendig pengestell under personalunionen med Sverige. Noregs Bank vart skipa ved lovsanksjon i Stortinget 14. juni 1816. Stortinget vedtok ved Noregs Banks 200-årsjubileum å grunnlovfesta sentralbanken på nytt. Grunnlova § 120 a slår no fast at Noregs Bank er sentralbanken i landet. Ei føresegn om at Noreg skal ha ei eiga pengeeining, har difor ein naturleg plass saman med grunnlovføresegna om sentralbank.

Noreg har hatt god nytte av si eiga pengeeining, og me vil vera tente med å halda på det i framtida for å ha full sjølvråderett over penge- og myntsystemet. Råderetten over penge- og myntsystemet er viktig som nasjonalt styringsverkemiddel i økonomiske kriser av di norsk økonomi er særskild råvare driven samanlikna med andre europeiske økonomiar. Eg merkar meg at parti som ikkje støttar framlegget, meiner grunnlovfesting ikkje vil styrkja sjølvråderetten. Dette er dei same partia som ynskjer Noreg inn i EU. Eg spør meg om desse partia heller er redde for å binda krona opp i Grunnlova fordi dei har eit mål om eingong å knyta den norske pengeeininga tettare opp mot ein felles europeisk valuta. Det er nettopp for å sikra eiga pengeeining mot ei kortvarig endring i stortingsfleirtalet at me vil ha det inn i Grunnlova – som me gjorde då me diskuterte odelslova for ei lita stund sidan.

Når me no står i krevjande økonomiske tider, er det verdt å merka seg at den norske prisveksten ligg lågare enn i land i eurosona. Me kan nytta kronekursen som ein stabilisator. Land utan eigen valuta må ty til andre økonomiske verktøy for å handtera auka prisvekst. Den norske krona er både ein grunnleggjande del av kven me er som land og folk, og samstundes eit nasjonaløkonomisk styringsverktøy som me skal verna om. Senterpartiet meiner difor at pengeeininga vår treng grunnlovsvern utover lovfestinga i sentralbanklova. Det er ei styrking av sjølvråderetten.

Presidenten [13:24:20]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 6.

*Grunnlovsframlegg 4: Om norsk som nasjonalt
hovudspråk*

Sveinung Rotevatn (V) [13:24:48]: Det er ein del forslag i denne debatten som vi får seie er gjengangarar i grunnlovsdebattane i Stortinget, men det forslaget eg skal presentere no, har så vidt eg veit, ikkje vore fremja før. Då er det desto større grunn til å presentere det.

Blant dei etter kvart mange grunnlovene som finst i denne verda, har det store fleirtalet med eigne føresegnar om språk i landet. Nokre viser berre til kva som er nasjonalspråket, og 97 av dei har også med former for vern av språkbruken i landet. Den norske grunnlova har ikkje den typen føresegn om norsk språk. Så det er nett-opp forslaget.

Så kan ein spørje seg: Er det grunn til å ta det inn? Vel, eg vil i alle fall seie at norsk språk i dag er utsett for eit press på ei rekkje område, ikkje minst domenetap, særleg frå engelsk. Det gjeld ikkje minst innanfor akademia, som fagspråk, til dels i næringslivet og i kulturlivet.

Det å grunnlovfeste norsk som hovudspråk i landet vil først og fremst ha ein viktig symbolverdi, slik ein del paragrafar i Grunnlova jo har, men det vil også kunne medføre eit reelt vern av dette språket, i alle fall i enkelte tilfelle. Kanskje særleg vil eg framheve likestillinga av dei to skriftspråka vi har, nemleg nynorsk og bokmål. Denne jamstillinga har vi heldigvis hatt over lang tid i Noreg, men eg meiner det også er riktig å grunnlovfeste den jamstillinga. Det vil sjølvstundt vere særleg viktig for det språket som vert brukt av mindretallet, nemleg nynorsken.

Så sa eg at det ikkje er noko grunnlovsvern av norsk språk i dag. Det er for så vidt ei sanning med modifikasjonar, og det eg vil seie om det, er for det første at det er slik at samisk språk er nemnt i Grunnlova. Det har eit eksplisitt vern. Det skal seiast at det er samisk språk i eintal. Så har også norsk ei form for indirekte grunnlovfesting, nemleg gjennom § 114. Der er det eit krav om at dei som skal jobbe som embetsmenn, må tale «språket i landet» – som det heiter.

Til det konkrete forslaget: Det eg og dei andre forslagsstillarane føreslår, er at vi tek inn ein paragraf som i stor grad speglar det som i dag er måten vi har verna norsk språk på i språklova, nemleg gjennom § 1, som er føremålsparagrafen, og § 4, som slår fast at norsk er det nasjonale hovudspråket i Noreg, og at bokmål og nynorsk er jamstilte skriftspråk i det offentlege.

Vi som har jobba med dette forslaget, har diskutert litt fram og tilbake om kor detaljert ein skal gå til verks, og kor mykje av det som i dag følgjer av språklova, som i så fall bør takast inn i Grunnlova. Det vi har valt å føreslå, er ein ganske enkel paragraf, så enkel som råd, får vi seie. Han held seg innanfor dei formuleringane som ligg i språklova, men det er sjølvstundt mykje som her ikkje er

med. Vi har også valt ikkje å ta med ein del honnørord og formuleringar rundt status og vern eller det å bruke, utvikle og styrkje språket osv. Det vi ganske enkelt føreslår, er at vi skal få ein ny § 120 b – vi trur det er riktig plassering av dette; dette er dei allmenne føresegnene i Grunnlova – som skal lyde:

«Norsk er det nasjonale hovudspråket i Noreg.

Bokmål og nynorsk er jamstilte og likeverdige norske skriftspråk.»

Det er også med ein bokmålsversjon, som ein kan lese av forslaget.

Det håpar og trur eg er ei formulering som kan samle eit grunnlovsfleirtal i Stortinget. Eg trur det er riktig tidspunkt å gjere dette på no. Eg er glad for at eg har medforslagsstillarar frå sju andre parti. No er det sjølvstundt ikkje slik at det bind stemmegjevinga i neste periode, kvar representant står jo fritt, og ikkje minst skal vi ha eit val imellom. Eg kan likevel seie at det lover godt, for dette er noko vi faktisk kan få vedteke. Det tenkjer eg det er riktig at vi gjer, både for norsk som nasjonalt hovudspråk og for bokmål og nynorsk som dei jamstilte og likeverdige skriftspråka vi har.

Svein Harberg hadde her overtatt presidentplassen.

Presidenten [13:29:25]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 4.

Grunnlovsforslag 28: Om retten til bolig

Grete Wold (SV) [13:29:51]: Jeg har fått æren av å snakke om grunnlovsforslag 28, om retten til bolig, som fremmes av Kirsti Bergstø, Birgit Oline Kjerstad og undertegnede.

Det er ingen tvil om at vi mennesker har noen grunnleggende behov som må sikres for vår eksistens og ikke minst vår livskvalitet. Varme, mat og drikke og trygghet, helst i samspill med omgivelsene, er basisbehov. Skal man ta en utdanning, søke en jobb eller skape seg en familie, er en trygg bolig helt nødvendig.

Det er mennesker i samfunnet vårt som faller utenfor av ulike årsaker. Det kan være en form for rusavhengighet, psykisk uhelse eller helt andre årsaker. Da er det én ting som er en åpenbar suksessfaktor og sårbarhetsfaktor for å komme seg videre i livet, og det er muligheten for en egnet bolig. Jeg synes Odd, tilknyttet Kirkens Bymisjon i Tønsberg, formulerte det godt:

En bolig er viktig for å være trygg og føle at man har tilhørighet et sted. Det er som å ha en sykkel uten hjul når du står uten bolig – du står stille!

Det finnes både lover og forventninger i dagens samfunn om at alle skal ha tak over hodet. Ingen skal måtte gå ute i kalde vinterne. Så vet vi at det allikevel

skjer, og at stadig flere opplever den usikkerheten. Det rammer også oftere barnefamilier og unge voksne. I 2023 meldte Kirkens Bymisjon en økning på 50 pst. i saker som involverte barn. Det er alvorlig og skammelig.

Vi står overfor mange utfordringer i samfunnet i dag. En stadig mer krevende kommuneøkonomi reduserer kommunenes botilbud, både i form av boliger og i form av forebygging og oppfølging av mennesker som står i fare for å bli bostedsløse. Vi har et kynisk leiemarked som utestenger folk, hvor flere opplever både rasisme og fordommer, og som skyver flere ut av dette markedet – et marked som for øvrig har veldig høye utleiepriser, spesielt i byene våre, som slett ikke alle har mulighet til å betale. Det medfører – utover bostedsløshet – også ulemper med trangboddhet, dårlige boforhold i skadelige leiligheter og et uheldig miljø. Det er spesielt ille når vi snakker om barnefamilier, for vi vet at en god oppvekst forutsetter en trygg base.

I den norske rettsstaten har staten ulike plikter som skal legges til rette for at den enkelte borger skal inneha og ha tilgang til de mest fundamentale rettigheter, noe som er avgjørende for å kunne fungere som likeverdige borgere. Rettighetene som er fastlagt i Grunnloven, dreier seg både om demokratiske rettigheter, slik som stemmerett, yttrings- og næringsfrihet og rettssikkerhet, og om materielle rettigheter, som rett til arbeid og til et rent miljø som sikrer sunnhet og trygghet. I tillegg finner vi bestemmelser om innskrenkninger i myndighetenes rett til inngripen i enkeltmenneskers liv.

Grunnloven pålegger staten å respektere menneskerettighetene. Dette viser at mennesket og de menneskelige behovene står i sentrum for samfunnsbygging og de institusjoner Grunnloven fastsetter. Dette er et verdivalg for samfunnet, og det er nedfelt i Grunnloven gjennom ulike bestemmelser.

Bolig er et nødvendig gode ingen i Norge kan klare seg uten. Uten et sted å bo er en ikke sikret å kunne bruke sine demokratiske rettigheter, kunne gjøre seg nytte av skole og helsestell eller ha noen form for privatliv. Bolig må ses på som en forutsetning både for å få og for å fungere i en jobb, ha mulighet til å stifte familie og kunne ta vare på helsa. I tillegg er klimaet strengt her i landet, så at det er behov for en bolig, er helt udiskutabelt. Det er rett og slett livsfarlig å ikke ha et sted å bo.

Trygghet og likeverd for alle borgere i samfunnet forutsetter tilgang til en bolig av rimelig og nøktern kvalitet. Et samfunn som ikke har nok boliger til borgere som enten varig eller i en fase av livet har dårlig råd, vil preges av store og økende sosiale forskjeller og av at økonomiske eller sosiale problemer forsterkes.

Andelen personer som blir låst fast i en avmaktssituasjon med varig utestengelse fra å kunne delta i samfunnslivet på like vilkår, vil øke. Samfunnets innsats på

områder som helse, omsorg og skole vil ikke fungere effektivt for personer uten bolig.

Det faktum at det i Norge i mange år har vært flere tusen bostedsløse, og at stadig flere verken har råd til å kjøpe eller leie bolig, viser at grunnleggende og elementære behov ikke blir dekket. Dette dreier seg både om et alvorlig velferdsproblem for den enkelte, et anstendighetsproblem i fordelingspolitikken og også om et demokratisk problem for samfunnet. Det er uverdige mennesker i et av verdens rikeste og kaldeste land må bo på gata eller på et hospits.

Utover samfunnets og fellesskapets ansvar for å legge forholdene til rette slik at den enkelte kan gjøre seg nytte av både sine demokratiske og sosiale rettigheter, ligger det også en samfunnsinteresse i å hindre nød og uverdige levekår for innbyggerne. Økte forskjeller og mangel på elementære goder skaper store konflikter, medfører sosial uro og bidrar til at samfunnets menneskelige ressurser ikke blir utnyttet. Vi kan ikke benke gode folk som trengs for å holde hjulene i gang.

Boligsektoren er en av de viktigste infrastrukturene i samfunnet. Boligsektorens sammensetning, volum og pris bestemmer livskvalitet og levekår for den enkelte. I Norge er nesten hele boligsektoren overlatt til markedet og den enkelte. Markedet vil aldri kunne framskaffe nok rimelige boliger til folk med dårlig råd, for det vil ikke være bedriftsøkonomisk lønnsomt å bygge eller leie ut til en tilstrekkelig lav pris. Markedet vil ikke avspeile den reelle etterspørselen fordi ingen priser er lave nok for dem med lavest betalingsevne.

Skal en sikre at mennesker med dårlig råd eller liten egenkapital har en akseptabel bolig, må staten og myndighetene forpliktes til å føre en sosial boligpolitikk som sikrer bolig til alle. Bolig er et grunnleggende og helt uunnværlig gode i Norge. Derfor er det helt avgjørende at retten til bolig nedfelles i Grunnloven.

Grunnloven § 110 dreier seg om retten til arbeid – et annet grunnleggende gode som er ansett som viktig både for den enkelte og for samfunnet, og som er inntatt i Grunnloven. Retten til arbeid er avgrenset gjennom ordlyden «ethvert arbeidsdyktig menneske».

For å presisere hvem som skal ha rett til bolig, må begrepet «enhver borger» forstås slik at retten gis til alle som har lovlig oppholds-, arbeids- og bosettingstillatelse i Norge.

I og med at bolig er en materiell ting og en gjenstand som kan framskaffes gjennom politiske vedtak, er det mulig for staten å organisere, gi lover og på annen praktisk måte sørge for å sikre at alle får en egnet bolig. Det skulle derfor ikke være tungtveiende praktiske grunner som taler imot et forslag som dette.

En grunnlovfesting av retten til bolig vil være et viktig bidrag til å bygge ut og forsterke det norske velferds-

samfunnet og gi enkeltmennesker et vern mot å bli bostedsløse. Ulike boligløsninger kan være aktuelle. I reglene for bostøtte står det at bostøtten skal gis til personer som oppfyller kriteriene i ordningen, og at bostøtten skal gjøre det mulig å anskaffe en god, hensiktsmessig og nøktern leie- eller eiebolig. Det vil derfor være aktuelt å gi begrepet «bolig» en definisjon som tilsvarer den vi finner i reglene om bostøtten.

Avslutningsvis: Dette er bakgrunnen for at SV har fremmet dette forslaget. Vi ser fram til at alle partier legger fram sine tanker i prosessene videre, og at vi kan lande en utrolig viktig sak som berører enkeltmennesker, familier og ikke minst hvilket samfunn vi vil være inn i framtiden.

Presidenten [13:37:38]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 28.

Grunnlovsforslag 5: Om fri vitenskapelig forskning

Grete Wold (SV) [13:37:51]: Da skal jeg få lov til å fremme og argumentere for grunnlovsforslag 5, om fri vitenskapelig forskning, som fremmes av Kathy Lie og undertegnede.

Det er stadig flere innlegg fra denne talerstolen som begynner med at vi lever i en urolig og skremmende tid, og det er dessverre en høyst riktig beskrivelse og noe som bør bekymre oss alle. Nå ser vi at grunnleggende verdier vi trodde ikke kunne gå tapt, faktisk er under press. Når demokrati, ytringsfrihet og uavhengig forskning står i fare, er et samfunn avhengig av en grunnlov som ligger fast og trygt i bunnen.

Det er bakgrunnen for at SV har fremmet dette forslaget om å ta akademisk frihet inn i Grunnloven vår. Det er ikke i rolige tider vi trenger slike forsikringer. Det er når uro, skadelige krefter eller konflikter oppstår, at vi trenger tryggheten for at Grunnloven vår sikrer viktige verdier som holder samfunnet oppe.

Det er vanskelig å ikke ta inn over seg det som nå skjer i USA, hvor presidenten synes å gå til direkte angrep på akademiske miljø ved å kutte i forskningsmidler, strupe områder det er mulig å få forskningsmidler til – ja, det er en lang liste med ord som stopper finansieringsmulighetene. Det er skremmende. Vi ser at internasjonalt samarbeid på viktige områder, som grønn omstilling, helse og beredskap, stoppes. Forskere sies opp, og de som ikke er sagt opp, vegrer seg for å ytre seg i frykt for å bli det. Dette ender, som vi nå ser, med en innskrenking av ytringsfriheten, og det fører til frykt, som igjen truer demokratiet.

Fri, uavhengig forskning er en av grunnpilarene i et demokrati. Den må vernes for enhver pris, og den må derfor ligge i vår grunnlov. Den forsikringen trenger vi om det også hos oss blir krig, uro eller samfunnsendringer

som truer våre verdier. I en verden hvor redaktørstyrte medier er under press, og hvor kunnskapsresistens og alternative fakta utgjør en trussel mot kunnskapen, er det viktigere enn noen gang at vi har en sannhetssøkende og kunstnerisk skapende virksomhet som vi kan snu oss til.

Skal vi bevare tilliten til forskning, er vi helt avhengige av at forskerne er frie og uten bindinger, og at forskningsresultatene blir kvalitetssikret gjennom fagfellevurdering av andre forskere. Forskere skal ikke bli kansellert for forskning som ikke passer inn i en politisk eller økonomisk motivert fortelling. Utdanningsinstitusjoner skal ikke miste finansieringen, og studenter skal ikke fengsles for å gjennomføre helt legitime protester, slik vi nå ser i USA. Akademisk frihet styrker demokratiet og må være en normgivende rettighet i Grunnloven.

Demokratiske rettigheter er som sagt under press mange steder i verden. Frihet og uavhengighet for vitenskapen, kunsten, pressen og domstolene er hjørnesteiner i opprettholdelsen av demokratiet og beskyttelsen av menneskerettighetene. Å kontrollere disse institusjonene har derfor stått sentralt i demonteringen av demokratiske prosesser og institusjoner i andre land.

Academic Freedom Index for 2023 viser at den akademiske friheten har hatt et kraftig tilbakeslag i løpet av de siste ti årene. Rapporten viser at universiteter og vitenskapelig ansatte i 22 land og territorier opplever betydelig mindre akademisk frihet i dag enn for kun ti år siden, og det var før vi så utviklingen i USA. Ifølge rapporten «State of play of academic freedom in the EU Member States», som ble utarbeidet for Europaparlamentet i 2023, står det overraskende dårlig til med den akademiske friheten også i Europa. Dette gjelder også for land som Norge ofte sammenligner seg med, som Danmark og Nederland.

En rekke europeiske land har allerede fri vitenskapelig forskning som et prinsipp i sin grunnlov. Estland, Hellas, Ungarn, Italia, Latvia, Litauen, Polen, Sveits, Spania, Tyskland og våre naboland Finland og Sverige har grunnlovfestet varianter av forskningens frihet. Ettersom akademisk frihet er blant det første som innskrenkes av autoritære regimer, er det nå en pågående prosess i EU-parlamentet for å øke beskyttelsen av akademisk frihet i EUs lover. SV mener derfor at det er en nødvendighet og et handlingsrom for å regulere forskningens frihet i den norske grunnloven.

Akademisk frihet er et grunnleggende premiss for en demokratisk rettsstat som trenger allmenn beskyttelse, som Grunnloven gir, og som særlover ikke kan gi. I Norge er akademisk frihet som prinsipp lovfestet i § 1-5 første ledd første punktum i universitets- og høyskoleloven, som lyder:

«Universiteter og høyskoler skal fremme og verne akademisk frihet. Institusjonene har et an-

svar for å sikre at undervisning, forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid holder et høyt faglig nivå, og utøves i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske prinsipper.»

I denne lovformuleringen presiseres det at universitetene og høyskolene selv skal fremme og verne akademisk frihet. Frihet og uavhengig sannhetssøken er grunnleggende også for forskere ved kunnskapsinstitusjoner utenfor academia. Det er selvsagt legitimt for politiske myndigheter og andre instanser å etterspørre eller bestille kunnskap og forskning på ulike samfunnsområder. Det er imidlertid også i slike sammenhenger maktpåliggende at forskernes frihet i forskningsprosessen, i konklusjonen og ikke minst i offentliggjøringen anerkjennes og respekteres.

Ved å grunnlovfeste fri vitenskapelig forskning ønsker SV – i tillegg til å oppnå større politisk, offentlig og juridisk bevissthet om forskningens frihet – også å verne fri vitenskapelig forskning mot eventuelle kortsiktige politiske svingninger samt å gi forskning og forskere utenfor universiteter og høyskoler en juridisk beskyttelse. Det vurderes ikke å være nødvendig med endringer i øvrig lovverk for å få dette inn i Grunnloven.

Jeg oppfordrer derfor øvrige partier på Stortinget til å stille opp for norske forskere også i framtiden.

Presidenten [13:44:21]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 5.

*Grunnlovsforslag 30: Om ny § 103
(om rett til selvbestemt abort)*

*Grunnlovsforslag 1: Om ny § 103
(om rett til frivillig å avbryte eget svangerskap)*

Kari Henriksen (A) [13:44:45]: Jeg skal begrunne hvorfor forslagsstillerne Frode Jacobsen, Kirsti Leirtrø, Anette Trettebergstuen, Ingvild Kjerkol, Kamzy Gunaratnam og jeg selv ønsker å grunnlovfeste retten til abort for kvinner. Først skal jeg si noe om kvinners frihet nedfelt i menneskerettskonvensjoner, om historier fra den norske kampen for kvinners fulle og hele rettigheter, om hvordan seksuell vold og voldtekt brukes som våpen i krig, og om at disse forhold er gode begrunnelser for å grunnlovfeste retten kvinner har til selv å bestemme om de vil ta abort.

Menn og kvinner skal beskyttes av menneskerettighetene fordi de er mennesker og har et selvstendig ansvar for og rettigheter til å ta egne valg på alle livets områder, også når det gjelder seksuell og reproduktiv helse. Menneskerettighetserklæringens artikkel 1 og artikkel 2 slår fast at alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter, og at enhver har krav på alle ret-

tighetene i erklæringen uten forskjell av noen art, f.eks. på grunn av rase, farge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller andre forhold. Fordi kvinner i praksis ikke er omfattet av like rettigheter, har mange stater, deriblant Norge, forpliktet seg til konvensjoner som slår fast at kvinner har spesielle rettigheter uten begrensninger. Blant annet utdypes og klargjøres FNs kvinnekonvensjon enkelte forhold som innbefatter rettigheter for kvinner. FNs generalsekretær, Guterres, har pekt på at menneskerettighetsbrudd mot kvinner er verdens mest utbredte og vedvarende menneskerettighetsbrudd. Vold og undertrykkelse hindrer kvinner i å ta egne, selvstendige valg som berører livene deres. Kvinners fulle frihet er altså ikke oppnådd. Ufriheten berører også kvinners bestemmelse over egne svangerskap. Vold kan ta livet av barn som er ønsket, og menn kan tvinge kvinner til å gjennomføre svangerskap mot kvinners ønske. Å hindre kvinners rett til selv å bestemme når det gjelder svangerskap og reproduktiv helse, er brudd på menneskerettighetene.

I Seneca Falls i delstaten New York ble kvinners rettigheter for første gang satt ettertrykkelig på dagsordenen i 1848. Kvekere, antislaverigrupperinger og folk fra måteholdsbevegelsen satte hverandre stevne for å diskutere kvinners sosiale, sivile og religiøse stilling og rettigheter. De pekte på at grunnloven i USA ikke ga kvinner og slaver samme rettigheter som menn, til tross for at den beskrev frihet og likhet for alle. Dette var forløperen til dannelsen av kvinnesaksforeninger over hele verden. Lønn, eiendom og retten til å bestemme over egen kropp og helse ble sentrale elementer i den framvoksende kvinnebevegelsen.

I Norge døde kvinner under ulovlige aborter fram til vi fikk regulert dette i lov. Av årsaker som voldtekt, fattigdom, skam og sosial utstøting har kvinner opp gjennom hele historien valgt å ta abort. Det viser til fulle den desperate situasjonen kvinner sto i, at de var villige til selv å gå i døden framfor å bære fram et barn – noe mange kvinner der abort er ulovlig, fremdeles står i og drives til. Kvinner i Norge på slutten av 1800-tallet tok opp kampen mot denne uverdige behandlingen av kvinner. Fernanda Nissen og Katti Anker Møller, også kalt velferdsstatens mor, argumenterte for at abort måtte bli lovlig. Det skapte stor motstand og mye fordømmelse, men de sto på sitt. Det tok rundt 100 år å få dette politisk vedtatt.

I krig og konflikter brukes voldtekt og seksualisert vold som en del av krigføringen og som våpen i konfliktområder. Dette er grove brudd på menneskerettighetene, og det er alvorlige krigsforbrytelser.

Vi lever i en svært utrygg tid og blir bedt om å være beredt. Den beste beredskapen vi kan gi kvinner, også for utrygge tider, er å sørge for at deres selvbestemmelse får beskyttelse i Grunnloven.

Vi kan slå fast at kvinners rettigheter brytes over hele verden i et enormt omfang. Hvert år blir 12 millioner kvinner tvangsgiftet før de er 18 år. Hvert år utføres det rundt 25 millioner utrygge aborter, og over 200 millioner kvinner som ønsker å unngå graviditet, har ikke tilgang til prevensjon. Hvorfor nevner jeg dette? Vi har jo nettopp vedtatt en abortlov i Norge med bred tilslutning fra Stortinget til at kvinner har en selvstendig rett til abort fram til uke 18. Det er bra, for den loven balanser mange ulike hensyn og vurderinger og gir også staten plikter. Jeg vil berømme det arbeidet som førte fram til vedtaket.

En grunnlovfesting slik den foreslås her, vil ikke gå inn i detaljene rundt hvordan, når og på hvilken måte retten skal praktiseres, men den slår fast retten til selvbestemmelse når det gjelder å avbryte svangerskap, og til å praktisere familieplanlegging. Forslagsstillerne mener det er viktig å få dette grunnlovfestet, selv om vi i dag har en balansert abortlov. I hele verden ser vi en tilbakegang i kvinners rettigheter, og spesielt er retten til abort utfordret i mange land. Polen og Ungarn er eksempler på slike land, der kvinner er fratatt selvbestemmelse i saker som angår abort. Frankrike har gått motsatt vei. Aurore Bergé fremmet en slik grunnlovsbestemmelse om rett til abort i 2022, og den ble vedtatt med noen endringer 4. mars 2024. Hun skrev dette etter vedtaket: For deg, mamma. For deg, min datter. For alle våre mødre. For alle våre jenter.

Å vedta en slik grunnlovfesting i Norge vil gi norske mødre, døtre, kvinner og jenter den menneskerettslige beskyttelsen de selvfølgelig skal ha til selv å ta avgjørelser i eget liv på alle områder.

Forslaget vårt lyder:

«Ny § 103 skal lyde:

Enhver har rett til selvbestemt abort og rett til å praktisere familieplanlegging.

En begrensning i denne retten må ha grunnlag i lov, være nødvendig for å ivareta et legitimt formål og kan ikke hindre en reell og forsvarlig mulighet for selvbestemt abort.

Statens myndigheter skal sikre retten til selvbestemt abort gjennom lik tilgang på informasjon og forsvarlige helsetjenester.»

Jeg anbefaler det neste storting å gi sin tilslutning til dette.

Ingvild Wettrhus Thorsvik (V) [13:52:26]: Jeg har gleden av å presentere grunnlovsforslag 1, om å grunnlovfeste retten til selvbestemt abort, framsatt 8. mars 2023 av Guri Melby, Ane Breivik, Grunde Almeland, Abid Raja, Alfred Bjørlo og meg selv.

Vi lever i en urolig tid hvor hardt tilkjempede rettigheter settes i revers flere steder i verden. I 2024 rappor-

terte nesten en fjerdedel av verdens land om tilbakegang i kvinners rettigheter. FNs generalsekretær uttalte at patriarkatet kommer tilbake.

Å være fri innebærer retten til å bestemme over sin egen kropp og til å ha muligheten til å ta selvstendige valg knyttet til eget liv, helse og framtid. Å være gravid er i seg selv risikabelt, og det er livsendrende for den som velger å gjennomføre svangerskapet. Å føde et barn påvirker både den fysiske og den psykiske helsen. Å bli forelder er livsendrende, det påvirker alle aspekter av livet, og derfor burde dette valget lengst mulig ligge hos den gravide. Retten til selvbestemt abort er en viktig og hardt tilkjempet rettighet. Den er i dag utelukkende regulert i ordinær lovgivning i Norge og nyter ikke grunnlovvern.

Flere steder i verden trekkes abortrettigheter i ordinær lovgivning tilbake, eller de uthules. Det skjer også i Europa. I 2020 fastslo Polens grunnlovsdomstol at gravide ikke lenger får lov til å ta abort dersom fosteret har alvorlige skader. Det var grunnlaget for nesten alle aborter i landet. Europarådets menneskerettighetskommissær har uttalt at avgjørelsen er ensbetydende med et forbud og et brudd på menneskerettighetene. I september 2022 varslet også Ungarn en innskjerpning av abortloven. Det ble da bl.a. innført krav om at den gravide måtte lytte til fosterets hjerteslag før man kunne beslutte å ta en abort. I Italia er abort lovlig, men det er vanskelig å finne helsepersonell som vil utføre aborten. Europarådet har to ganger kritisert Italia på grunn av utilstrekkelig tilgang til abort, uten at det har ført til endringer.

I USA er det mange kvinner som ikke lenger kan ta trygge aborter. Den føderale retten til abort ble sikret i 1973 gjennom dommen «Roe versus Wade». En høyesterettsdom i 2022 fjernet denne retten, og nå er det opp til hver enkelt delstat å avgjøre om den gravide skal ha tilgang til trygg abort, og flere delstater har fjernet denne rettigheten.

Forbud og reduserte lovlige muligheter for abort vil ikke redusere antallet aborter. Tvert imot: Det eneste som skjer, er at antallet trygge aborter vil reduseres og antallet utrygge aborter vil øke. Og konsekvensene av flere utrygge aborter er at flere vil få varige smerter eller skader, at mange vil miste muligheten til å bli gravid senere i livet, og at noen vil dø. Aller hardest vil dette ramme mennesker som allerede har begrenset tilgang til helsetjenester.

Det er på tide å innse at ingen rettigheter eller friheter er fredet for alltid. Venstre mener at det aldri må skapes noen tvil om gravides rett til fri, selvbestemt abort i Norge. For å verne om den gravides frihet til å velge selv bør også dette prinsippet grunnlovfestes. Ved å grunnlovfeste det vil man fortsatt kunne definere det øvrige regelverket for abort, slik som tidsfrister, grunnlag for senabort eller fosterantallsreduksjon, gjennom den or-

ordinære lovgivningen, men til forskjell fra i dag vil det være med et forbehold om at eventuelle endringer i den ordinære lovgivningen ikke medfører så omfattende begrensninger at de vil påvirke den reelle muligheten til selvbestemt abort innen rimelig tid.

Det Venstre ønsker å oppnå med å løfte retten til selvbestemt abort opp på et høyere trinn i lovgivningen, er at det framover skal mer til for å reversere rettighetene i ordinær lov. For som menneskerettighetsutvalget sier, er formålet med å grunnlovfeste enkelte menneskerettigheter å «i større utstrekning kunne sikre at individenes frihet, likhet og menneskeverd blir ivaretatt i beslutningsprosessene også i fremtiden».

Ved å grunnlovfeste retten til selvbestemt abort vil man gi denne retten den tyngste demokratiske forankringen som vårt samfunn kjenner. Grunnloven fungerer også som en stabiliserende kraft som verner om gravidens rett til selvbestemmelse i en politisk omskiftelig verden.

Venstre mener det er på høy tid å grunnlovfeste retten til selvbestemt abort, og vi håper at flere partier – aller helst to tredjedeler av Stortingets representanter – vil være med oss og stemme for dette i neste periode.

Presidenten [13:58:04]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslagene 30 og 1.

Grunnlovsforslag 8: Om trygg fødsel

Irene Ojala (PF) [13:58:33]: Det er en glede å få lov til å legge fram en forklaring av grunnlovsforslaget jeg fremsatte den 30. september i fjor.

I helseministerens årlige helsetale, som ble holdt den 15. januar i år, ble det slått fast at vi i Norge skal prioritere fødsels- og barselomsorg. Det er bra, men et slikt mål krever aktiv handling. Vi er ikke i mål når hundrevis av kvinner i enkelte deler av landet opplever utrygghet, med lange og krevende reiser til en fødeavdeling som er utilgjengelig store deler av året når uværet herjer. Helt på tampen av «kvinnemånedens» mars har jeg derfor gleden av å presentere forslag til ny § 111 i Grunnloven, som vi etter hvert skal votere over. Forslaget lyder:

«Statens myndigheter skal sikre retten til nødvendig helsehjelp, herunder retten til trygg fødsel og tilgjengelig fødselshjelp.»

Det fødes stadig færre barn i Norge. I 2023 ble det født 51 980 barn. Tilsvarende tall for 2009 var 61 807. Det er altså 10 000 færre fødsler i Norge på 14 år. Det er en dramatisk nedgang. Riktignok steg fødselstallene i 2024, da 54 000 barn ble født i Norge. Men som SSB påpeker, selv om fruktbarheten steg i 2024, er det viktig å understreke at fødselstallet fortsatt er lavt.

Et samlet fruktbarhetstall på 1,44 i 2024 er det tredje laveste som er registrert i Norge. Det blir altså flere eldre

og færre unge i Norge, og det blir større konkurranse om kvalifiserte fagpersoner i helse- og omsorgstjenesten. Utviklingen er, slik vi ser det, kjempealvorlig. Vi politikere er pliktig til å gjøre vårt for å snu denne utviklingen. Vi må gi kvinnene trygghet og rammevilkår som gjør at de får lyst til å føde flere barn.

De siste årene har mange kvinner i Norge blitt fratatt retten til trygg fødeomsorg. Det er hovedgrunnen til at velgere i Alta og Kautokeino nominerte Pasientfokus og meg direkte til Stortinget. Jeg fikk rød stol nr. 41, og vi ble Finnmarks tredje største politiske parti.

For meg personlig er grunnlovfesting av kvinners rett til trygge fødsler en del av arven etter min bestemor, Astrid. Bestemor var finnmarking, født i Russeluft i Alta, men flyttet som ung kvinne til Kiberg i Nord-Varanger. Hun levde sitt liv ved Ishavets bredder. Bestemor fødte sju barn, tok imot lam og kalver og hjalp til ved naboenes barnefødsler. Hun snakket ofte med meg om håp. Hun hadde et håp om at det skulle bli vanlig med kvinnelige politikere, for kvinnelige politikere ville forstå og endre kvinners muligheter og rettigheter til å føde i trygghet i Norge, også i Finnmark. Kampen for kvinners rettigheter til tidsriktige helsetjenester og trygg og god fødselshjelp ble på den måten en del av mitt DNA.

Jeg er stolt over å få målbare bestemors og våre velgeres mål om at kvinners rett til trygge fødsler skal grunnlovfestes. Forslag om grunnlovfesting av rett til abort skal også behandles, samtidig som tema rundt aktiv dødshjelp aktualiseres her på Stortinget. Grunnlovsforslaget jeg presenterer i dag, handler om å redde livet til mor og barn.

I Tidsskrift for jordmødre, nr. 6 fra 2008, vises det til at jordmorutdanningen var den første formelle utdanningen for kvinner i Norge. Det viser hvordan samfunnet og myndighetene verdsatte jordmødrenes rolle for kvinners trygghet. Det er en arv vi må løfte fram.

På oppdrag for Den norske jordmorforening skrev Edvard Hoem romanen *Jordmor på jorda*. Romanen er et festskrift til kvinner som gjennom mot og hardt arbeid skaffet seg kompetanse til å trygge fødekvinners liv. Det er disse jordmødrenes historiske linjer, som Edvard Hoem beskriver så innsiktsfullt, grunnlovsforslaget jeg har lagt fram, må ses i sammenheng med. Vi må sikre tryggheten for kvinnene både under graviditeten og under fødselen, for fasiten på en fødsel har vi ikke før fødselen er over.

En enslig linje i romanen *Jordmor på jorda*, av Edvard Hoem, gjør inntrykk og står seg i evigheten: «(...) finst det ei lov som er høgare enn den å berge livet til ei fødande kvinne?»

Jo, gjennom grunnlovfesting av ny § 111 får vi den høyeste lov som sikrer at kvinner føder på kvinners premisser, i trygghet for mor og barn. I dag føler mange fø-

dekvinner stor uro. I media kommer det fram at flere kvinner trekker seg bort fra jordmødrene som viktige fødselshjelpere. De velger uassisterte hjemmefødsler. Kanskje årsaken til denne endringen er noe vi politikere selv må ta ansvaret for, for det var vi som innførte helseforetaksmodellen, og det er vi som har vært stille når kvinnes behov for trygghet og tidsriktige fødetilbud er oppe til debatt. Det har vi merket de siste årene. I stedet er fødende kvinner blitt en del av helseindustrien, hvor økonomi og effektivitet er viktig. Er det én gang i livet vi kvinner ikke skal være effektive, er det når vi føder.

Fødekvinner i mitt valgdistrikt og i øvrige distrikter i Norge transporteres i dag langs landeveier, noen med helikopter, og andre må fly mens de er i ferd med å føde. Det er forskjellig fra hvordan dyrevelferdsloven begrenser transport av drektige dyr i tiden før fødsel. For storfe er grensen ca. fire uker, for småfe ca. femten dager og for gris 11–12 dager før fødsel. Hvis vi kvinner var dyr, hvilke rettigheter ville vi da ha gitt kvinnene i tiden rundt fødsel?

Kvinner har gjennom internasjonale menneskerettighetskonvensjoner rett til en fødselshjelp basert på trygghet og som ikke er økonomisk styrt. Grunnlovsbestemmelsen jeg har lagt fram, handler om den generelle retten til nødvendig helsehjelp, herunder særskilt rett til trygg fødsel og tilgjengelig fødselshjelp, jf. retten til høyest oppnåelige helsestandard etter FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 12. I tillegg kommer de særskilte fødselsrettighetene etter FNs kvinnediskrimineringskonvensjon artikkel 12 punkt 2 samt de rettigheter til egnet helseomsorg for mødre før og etter fødselen som følger av FNs konvensjon om barnets rettigheter, altså barnekonvensjonen.

Pasientfokus har sitt opphav i det flerkulturelle Finnmark, som også er de samiske kjerneområder i Norge. Samene har som urfolk et diskrimineringsvern i Grunnloven og helse- og språkkretigheter etter ILO-konvensjon nr. 169 og sameloven. Staten har altså en plikt til å sikre et trygt og tilgjengelig helsetilbud og fødselshjelp for samiske kvinner, men mange samiske kvinner som skal føde, opplever slett ikke trygghet; de opplever utrygghet, lang reisevei og at helsepersonell ikke forstår dem.

Praksisen rundt fødsler i Norge er faktisk ikke god nok, så hva skal vi gjøre? Det hele er enkelt: Kvinnes behov må være styrende for myndighetenes prioriteringer. At det fødes barn i Norge, er en økonomisk oppgave staten Norge må prioritere, for da vil vi kanskje skape et grunnlag for at kvinner vil ønske å bidra til en økning i fødetallet i Norge. Norge trenger kvinner som vil føde.

Praksisen med at fødekvinner må sendes på lange reiser når de skal føde, må vi endre. Fødekvinner er ikke

et middel til opprettholdelse av arbeidsplasser noen steder i Norge. Praksisen med at fødekvinner brukes som middel til å oppnå økonomisk overskudd i helseforetakene, må også bort. Hvis vi ikke endrer dette, kaster vi over bord all den kunnskapen våre formødre har kjempet fram, og som Edvard Hoem så innsiktsfullt beskriver i romanen *Jordmor på jorda*, hvor jordmødre kjempet for retten til å bli jordmødre for å trygge kvinners og barns liv.

Grunnlovsforslaget jeg nå legger fram, er helt i tråd med det helseministeren sa i sin årlige helsetale den 15. januar i år, hvor han slo fast at vi i Norge skal prioritere fødsels- og barselomsorg.

Jeg har vært så heldig å bli mamma til tre gutter. Jeg har vært på sykehus fra uke 22 til uke 36 i svangerskapene, og jeg har gjort det med glede.

Tenk hvor framtidsrettet det vil bli hvis vi, kvinnelige og mannlige politikere i denne sal, vi som teller en liten promille av det norske folket, kunne ha vist at kvinnekamp ikke bare er tomme ord. Hvordan blir Norges framtid hvis ikke kvinner i Norge – i by og bygd – føder barn? Og hva er Norge uten ungdommene våre?

Presidenten [14:08:17]: Flere har ikke bedt om ordet til Dokument 12:8 for 2023–2024.

Grunnlovsforslag 24: Om grunnlovfesting av dyrs egenverdi

Kristoffer Robin Haug (MDG) [14:08:56]: Interessene til framtidige generasjoner, naturen og de andre dyrene blir fortsatt systematisk ignorert i politikken og samfunnet. Dette er grupper som er enkle å ignorere, fordi de ikke kan tale sin egen sak, og fordi ingen sterke økonomiske krefter har interesse av å jobbe for dem.

Derfor har vi i Miljøpartiet De Grønne gått til valg på å være en stemme for de stemmeløse, og derfor har vi fremmet grunnlovsforslag om å få dyrs egenverdi inn i Grunnloven.

Lov om dyrevelferd trådte i kraft i 2010. Lovgivningen har gitt dyrs status i samfunnet et visst løft og har hatt en positiv holdningsskapende effekt. Men realiteten er at prinsippet om dyrs egenverdi i § 3 i dyrevelferdsloven i liten grad anvendes i praksis. Dyr behandles fortsatt på en måte som påfører dem stor lidelse. Det skjer med dyr i privat hold, det skjer i landbruket, og det skjer i tilknytning til forskning eller underholdning.

Dyrs status i samfunnet og hvilke forpliktelser staten har overfor dem, har i stor grad vært knyttet til hvilken nytte vi mennesker har av dem. Andre dyrs interesser står ofte i motsetning til menneskelige interesser, og det er nesten alltid de andre dyrene som taper. Dyrene har hittil ikke vært nevnt i Norges grunnlov, i motsetning til flere andre land som har formuleringer om dyrs

egenverdi i sine grunnlover, f.eks. Tyskland, Belgia, Luxemburg og Italia. I Tyskland og Belgia nevnes det at dyr er sansende vesener som staten er forpliktet til å beskytte. I Luxembourg tilsier ordlyden at staten «recognises to animals the quality of non-human living beings endowed with sentience and ensures the protection of their welfare».

Å klargjøre at Norge ikke betrakter dyr som ting, og at vold mot dyr er mer alvorlig enn skadeverk på gjenstander, er et viktig skritt for å heve dyrs status. På bakgrunn av dette mener vi at det er behov for styrke dyrs egenverdi og anerkjenne dyrs selvstendige moralske status i Grunnloven. Av det følger visse overordnede plikter for staten til å ivareta dyrs interesser.

Vi fremmer derfor to alternative forslag som begge inneholder en erkjennelse av dyrs egenverdi. I alternativ 1 fastslås det at dyr har egenverdi, uten at det gis noen vurderinger av hva som gjør at de har denne egenverdien. I alternativ 2 fastslås det at dyr har egenverdi nettopp fordi de er sansende vesener. Begrepet egenverdi, som også er anvendt i dyrevelferdsloven, inneholder en anerkjennelse av at dyr har egne interesser. Et dyrs egenverdi er uavhengig av dyrets art, individuelle egenskaper og menneskets følelsesmessige forhold til dyret. Dyr er individer med evne til positive og negative sanseopplevelser fysisk og mentalt.

Innholdet i dyrs egenverdi er et bevegelig mål som må oppdateres i tråd med tilgjengelig kunnskap og samfunnsutviklingen for øvrig. Sansende vesener er en oversettelse av det engelske «sentient beings», som brukes i dyrevelferdsetikk og dyrevelferdsrett i flere land. Som sansende vesener har dyr samme kapasitet som oss mennesker til å oppleve verden på godt og vondt. Erkjennelsen anordner i tillegg et skille mellom dyr og andre levende organismer og fastslår at dyr er mer enn menneskers eiendom.

Vi har også brukt formuleringen «å sikre respekt» i lovforslaget. Ordet respekt rommer mer enn omtanke, beskyttelse eller anerkjennelse. At staten skal sikre respekt for dyrs egenverdi, innebærer at staten skal avstå fra å påføre dyr unødvendige påkjenninger og gjøre tiltak for at dyr ikke skal utsettes for unødvendige påkjenninger. Det må leses som at staten skal fremme positive tiltak for å opprettholde det enkelte dyrs egenverdi. Likeså skal respekten for dyrs egenverdi fremmes uavhengig av det enkelte dyrs nytteverdi, basert på dyrs interesser som levende, sansende vesener.

Ordlyden i forslaget er ment å sørge for at det til enhver tid skal etterleves en standard i tråd med tilgjengelig kunnskap om hva som er god dyrevelferd. Forskjellige politiske bevegelser har forskjellige utgangspunkter for sine ideologier, og det kommer særlig fram i hvordan man bruker ordet frihet. Noen partier ble stiftet i en tid

da «frihet fra» var et viktig frihetsbegrep. Vi ser det, for disse partiene er flinke til å framholde individets rett til ikke å bli utsatt for overgrep fra f.eks. staten. Andre partier har kommet fram i en tid hvor «frihet til» har vært et viktig begrep, hvor rettigheter og velferdsordninger har vært en viktig ting å kjempe fram på vegne av disse.

I dag ser vi framveksten, eller kanskje til og med tilbakekomsten, av en mye eldre politisk ideologi, som handler om at frihet er noe man skal tilkjempe seg ved å tilkjempe seg makt – at det er den sterkeste rett som gjelder, og at det er individets nytteverdi for de sterkeste som gjør at man kan tilkjempe seg frihet. Vi i De grønne står for det motsatte frihetsbegrepet. Vi ønsker en eksistensiell frihet, som vil si at hvis du er, så er du også fri, og ingen er frie før alle er frie. Vi mener derfor at vår solidaritet bør utvides, ikke begrenses.

På denne bakgrunn fremmer vi følgende forslag, hvor alternativ 1 er at den nye paragrafen skal lyde:

«Dyr har egenverdi. Statens myndigheter skal sikre god dyrevelferd og respekt for dyr som sansende vesener.»

Vårt alternativ 2 er at den nye paragrafen skal lyde:

«Statens myndigheter skal sikre god dyrevelferd og respekt for dyrs egenverdi som sansende vesener.»

Presidenten [14:14:51]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslaget om dyrs egenverdi.

Grunnlovsforslag 2: Om skatte- og avgiftsbelegging av rettslig arbeid

Michael Tetzschner (H) [14:15:13]: Dette er et forslag til en ny formulering, et nytt tredje ledd i § 95:

«Staten kan ikke legge skatter eller avgifter på rettslig arbeid som utføres i forbindelse med saker som behandles av domstolene.»

I forbindelse med grunnlovsrevisjonen i 2014 gikk den gamle bestemmelsen om sportler ut – det var nærmest en spørrekonkurranse verdig om man forbandt noe med dette begrepet – men fra 1814 ville man altså ha et forbud mot at det var en direkte betalingsstrøm fra dem som benyttet seg av rettens tjenester, og til f.eks. en dommer, som kunne se inn i øynene på dem som betalte. Det hadde selvfølgelig ikke vært et godt prinsipp for å håndheve retten helt objektivt, uansett om partene lå etter med betalingen eller ikke. Derfor var det nok en riktig bestemmelse i sin tid, ut fra de samfunnsforholdene som var rådende da.

Så kan man stille spørsmål om man ikke også kastet barnet ut med badevannet. Det er også et vilkår for endring av Grunnloven at man ikke skal gjøre endringer. En ting er det språklige. Det andre er at man ikke skal gjøre endringer som strider mot den opprinnelige grunnlo-

vens ånd og innhold. Da overså man kanskje, og jeg var i så fall med på det, det ideologiske utgangspunktet, nemlig at man også mente – og har ment hele tiden siden 1814 – at det ikke var helt riktig av staten å tjene penger på en så selvsagt fellestjeneste som rettspleie. Det er jo ingen, i hvert fall ikke normalt utstyrte mennesker, som går til rettssak for sin egen fornøyelses skyld. Den atskiller seg fra andre tjenester man etterspør for å få en bedre tilværelse – hygge seg, reise på ferie, etterspørre servicetjenester osv. De færreste, i hvert fall som private parter, som ender i en rettssal, er jo der fordi de ønsker det.

Man kan kanskje si at utviklingen de siste årene har gått mer i retning av – og det har man blitt mer og mer klar over – at når staten vokser og kommunen vokser, kommer også den ytre forvaltning i både stat og kommune, når de har statlige selskaper og etater som i og for seg gjør utmerkede ting på vegne av oss, i rettslige konflikter med det sivile samfunn. Da er det ikke lenger sånn at det blir prosessdrivende hvis en privat part som selv kan bli saksøkt av det offentlige, en offentlig bedrift, får anledning til å overveie om man bare skal føye seg og betale det som står – det er gjerne et betalingskrav, eller i hvert fall andre former for byrdefull innretning – eller om man skal prøve å se om det er en uavhengig instans som så er enig i vedkommende statlige eller kommunale forvaltningsbedrifts syn på rettsreglene.

Så kan noen si at vi har jo klageordninger som tar seg av dem som er misfornøyd med forvaltningsavgjørelser. Mange undersøkelser viser at de ofte lever veldig nært og nærmest symbiotisk selv om de sikkert ikke har ønske om det, men de blir ofte etatens forlengede arm, særlig fordi veldig mange klageordninger bare betyr at man går et hakk opp i den samme forvaltningsgren. Da er vi mennesker innrettet slik at vi ubevisst kan la vårt votum falle ut for de menneskene vi skal treffe neste uke og uken deretter, sammenlignet med den parten som kanskje bare er innom en gang i livet for en sak.

Så kan man si: Ja, men det gjør jo ikke noe hvis du vinner, for da blir du tilkjent alle saksomkostninger. Ja, det er bare det at alle som begir seg inn i et juridisk uklart rettsområde, nettopp ville endt der fordi de ønsker rettsavklaring. Det er ikke noe som heter at denne saken vinner vi opplagt. Det er kanskje noen advokater som ønsker et oppdrag, som kan si det, men vi vet at det nettopp er for å få en rettsavklaring at man går til retten, og, som sagt, det er ikke alltid man selv er den som tar initiativet.

Jeg har hørt innvendinger, som at dette skal være prosessdrivende. Det er i hvert fall ikke riktig når det gjelder de etatene som selv har faste jurister, som ikke behøver å gjøre disse overveielsene som private bedrifter eller enkeltmennesker må gjøre, som risikerer å sitte

med hele regningen. Hvis man sier at dette er prosessdrivende, er det fordi man mistenker den private, den ressursmessig underlegne part, å ta mer til gjenmæle mot en sterk, offentlig selvbevisst bedrift eller etat.

Jeg synes det er blitt enda klarere for meg gjennom arbeidet med problemstillingen at det ikke bare gjelder det opprinnelige synspunktet at man ikke ønsker at staten skal tjene penger på en så viktig offentlig tjeneste som burde være tilgjengelig for alle. Det er også det at det offentlige er den parten om er helt ufølsom for den kalkulasjonen – helt ufølsom for hva det koster.

Man kan spørre: Hvorfor skal dette inn i Grunnloven? Jo, for dette er et av disse områdene hvor man rent praktisk ser ressursforskjellen mellom den private part og det offentlige, som man møter mer og mer i større sammenhenger, av grunner jeg nevnte innledningsvis. Det er nettopp fordi staten på en måte blir en part som vinner, uansett om den taper.

Jeg synes også at veldig mange etater har utviklet en slags glede over ikke å møte borgerne på helt rimelige premisser. Det er ikke lenge siden Stortinget tok opp en sak hvor noen hadde oppdaget, eller de oppdaget for sent, at de hadde brukt det ordinære klageapparatet i kommunen, men kommunen brukte så lang tid at da saken så gikk til domstolene med negativt resultat for den private parten, kunne den prosessfullmektige, kommuneadvokaten, eller den som representerte den offentlige etaten, si at her er foreldelse inntrådt – etter et tidsforbruk som ikke lå til den private parten. Man kan altså som tapende part, av rene byråkratiske prosessuelle insigelser, f.eks. foreldelse, ha rett i innholdet, men allikevel bli stående med regningen, fordi det alltid er veldig dyktige prosessfullmektige i det offentlige. Det er stor respekt for både kommuneadvokater og andre, og de har ikke noe mandat til å se rimeligheten i hvordan dette systemet fungerer overfor enkeltpersoner. De har beskjed om å vinne mest mulig for kommunen i saken. Det er bare private parter som opptrer rimelig, sånn sett, for de andre vil være regelstyrt.

Da opplever personer at selv om alle juristene er enig i at hvis det ikke hadde vært for foreldelse, som skyldtes det offentlige selv, ville man vunnet saken, men fordi man ikke vinner i tide, blir man sittende med regningen. Det er veldig mange villig til å ta risikoen ved, men her kommer 25 pst. bonus til staten, som har for sømt seg, i tillegg. Så staten vinner også når den taper moralsk, og det er det vi har ønsket å gjøre noe med, ved å si at kanskje vi skal ha det prinsippet.

Det er ikke lenge siden det ikke var merverdiavgift på tjenester. Det har kommet senere. Husk at også momsen har vært hevet. Så en slik grunnlovsbestemmelse, som verner den private part i rettsprosesser mot den, i noen tilfeller, helt urimelige avgiftsbelastningen,

vil selvfølgelig også være et vern mot framtidige økninger av momsen, som vil ha ytterligere vridningseffekt for balanseforholdet mellom den private parten, som betaler av beskattede midler, og motparten, enten det er stat eller kommune, eller et privat firma som kan trekke fra momsen, som ikke har den samme ulempen. Det er likhet for loven i praksis som ligger i begrunnelsen for forslaget.

Presidenten [14:25:10]: Flere har ikke bedt om ordet til Dokument 12:2.

Grunnlovsforslag 3: Om forbud mot uforholdsmessig inngrep overfor den enkelte

Michael Tetzschner (H) [14:25:43]: Forslaget lyder:

«Ingen lover, forskrifter eller vedtak må gripe inn i en borgers frihetssfære dersom inngrepet er uforholdsmessig. Ved vurderingen av hva som er uforholdsmessig, skal det ses hen til den enkeltes ulempe veid opp mot nytten som begrunner inngrepet. Det skal tas i betraktning om inngrepet er egnet, om det er nødvendig, og om det finnes mindre inngripende virkemidler for å oppnå tilsvarende nytte.»

I norsk rettsteori har det vært diskutert om vi har et ulovfestet proporsjonalitetsprinsipp av den typen som forslagsstillerne, Morten Wold og jeg, ønsker å få inn i Grunnloven. Vi kan si at den rådende oppfatning i norsk forvaltningsrett, etter noe diskusjon frem og tilbake, er at domstolene ikke stiller metodekrav til hvordan forvaltningen bruker sitt frie skjønn, men nøyer seg med å kontrollere om det er utøvet innenfor lovens rammer. Vi vet at disse rammene kan være svært vidt utformet, og vi vet også fra arbeidet i denne sal at lovene ofte drives frem av særdepartementer og særinteresser som finnes innenfor den mangslungne staten, hvor forestillingene om hvordan inngrepene faktisk virker ute i det virkelige liv, i hverdagen til borgerne, kanskje er noe mer uklare, hvis man i det hele tatt har skjenket det en tanke.

Av og til hevdes det fra rettskyndige at det allerede eksisterer et metafysisk prinsipp, et ikke uttalt allment forholdsmessighetsprinsipp, i norsk forvaltningsrett. Det har i og for seg vært argumenter for begge sider, og man har vist til løsrevne enkeltdommer. Et av de nyeste innlegg i den debatten, som etter mitt skjønn avgjør den, er forvaltningslovutvalgets utredning, NOU 2019:5, Ny forvaltningslov. Den er ennå ikke fremmet for Stortinget. Vi er i 2025, og rettferdighetens kvern maler langsomt. Det forhindrer likevel ikke at alle disse gode tankene ligger et eller annet sted og samler støv, men er tilgjengelig for dem som ønsker foreløpig å sette seg inn i tankegangen frem mot det som kan bli lovgivning mot slutten av dette tiåret.

Utvalget diskuterer teorien om at det allerede er innebygget et usynlig forholdsmessighetsprinsipp i vår forvaltningsrett, men viser til høyesterettsdommer og konstaterer at det er avvist av Høyesterett. De viser da til to konkrete høyesterettsdommer – Retstidende 2008, side 560, og Retstidende 2011, side 304. Utvalget sier at de svenske og finske forvaltningslovene inneholder et slikt forholdsmessighetsprinsipp. De anfører også at det kan være en fordel, fordi det vil skjerpe kravet til begrunnelsen for et vedtak eller en regulering.

Utvalget kommer så til den overraskende konklusjon at Sverige og Finland har forvaltningsdomstoler til overprøving av forvaltningsskjønnet og dermed en annen tradisjon enn vi har i Norge, og at det derfor ikke er «naturlig å innføre i den norske forvaltningsloven den løsningen som er valgt i de svenske og finske lovene».

Man har sett bort fra at dette prinsippet er lovfestet i de fleste vesteuropeiske og noen østeuropeiske land, da de fikk nye forfatninger etter historiske hendelser som de har vært igjennom, som alle går ut på å styrke borgernes rettsstilling overfor staten.

Etter denne diskusjonen sier man også at Sverige og Finland dessuten har forvaltningsdomstoler, og at det da ikke er så aktuelt for utvalget å foreslå det. Det har imidlertid aldri vært noe premiss for dette forslaget at vi har en forvaltningsdomstol. Det er et kvalitetskrav til alle som skal bruke reglene og utforme reglene, at man tenker igjennom hvordan et inngrep virker på individplan, på borgerplan, for dem som skal innrette seg etter lovgivningen.

Forslagsstillerne, Morten Wold og jeg, mener at siden dette er et overordnet regelprinsipp som hører hjemme i Grunnloven, vil det kle den norske Grunnloven og også være konformt, altså i overensstemmelse med EU-direktiv og EU-forordninger, som ofte senere vil bli fortolket ut fra et forholdsmessighetsprinsipp. De som vil si at dette fører til større prosessaktivitet, tar feil, for da vil vi i utgangspunktet ha tatt inn som et vilkår det som allerede er et vilkår i EU-lovgivningen. Slik får man i hvert fall ikke overraskelser dersom dette går videre til de internasjonale håndhevelsesorganene.

På bakgrunn av en slik grunnlovsbestemmelse som den vi ønsker, vil det bli utviklet en rettsdogmatikk som sikrer en tverrsektoriell kvalitetskontroll av inngripende lovgivning sett fra den berørte partens perspektiv. I tilknytning til debatten om inngripende tiltak i forbindelse med hastelovgivningen som ble fremmet her i Stortinget under covid-19-epidemien våren 2020, ble det i Stortinget uttrykt verbale forutsetninger om at tiltakene ville være forholdsmessige, men uten at slike ønsker fra lovgivers side var presisert i lovteksten, og uten at Stortinget – det kan jeg også si – hadde noe å lene seg til om hva som ligger nærmere hva forholdsmessig-

hetsprinsippet egentlig innebærer av krav til innhold. Det vil også styrke rettstenkningen på det området og være til hjelp for Stortingets arbeid som lovgiver hvis vi får denne presiseringen i Grunnloven.

Jeg vil avslutte med å si at forslaget vil bidra til en innholdsmessig forutgående kvalitetssikring som fører til at det i mindre grad treffes vedtak som virker uforholdsmessige – mange vil si at dette er et synonym for «urimelig», og i hverdagspråket kan det gå fint – dvs. vedtak som virker urimelige overfor de borgere og juridiske personer som rammes av byrdefulle inngrep. Samtidig vil det bli enklere å bringe inn mothensyn mot inngripende regulering sett fra borgernes perspektiv. Det er særlig den delen av forholdsmessighetsvurderingen som går ut på at det er den aktuelle offentlige instans som har oppgaven med å forsikre seg om at delkravene til forholdsmessighet er oppfylt. Det blir også et lettere grunnlag for å ha klagegrunner hvis man er misfornøyd med et vedtak eller et inngrep som man som privatperson eller i det sivile samfunn mener går for langt.

Presidenten [14:33:29]: Flere har ikke bedt om ordet til grunnlovsforslag 3.

Grunnlovsforslag 25: Om at inngrep i natur av særlig verdi skal behandles av Stortinget

Kristoffer Robin Haug (MDG) [14:33:55]: En av Grunnlovens viktigste funksjoner er at den skal fastholde noen prinsipper og verdier som er så viktige at de ikke skal kunne settes til side av kortsiktige politiske stemningsbølger eller endres på bakgrunn av en regjeringens prioriteringer alene. Hensynet til naturens tåleevne i saker om nedbygging av natur er en av disse verdiene.

Naturen har allerede en form for grunnlovfestet beskyttelse. § 112 fastslår bl.a.:

«Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterslekten.»

Dette er et godt grunnlag for naturmangfoldloven og annen verneavgivning, men paragrafen sier ikke noe om Stortingets rolle i tilfeller hvor natur av særlig verdi, eller store sammenhengende naturområder, blir forringet på en måte som bryter med retten til et miljø som sikrer helsen, i dag og for etterslekten. Paragrafen sier heller ikke noe i dag om naturens verdi for andre arter og arts mangfold.

Når man bygger ned eller ødelegger natur, mister man noe permanent. Arter som er utryddet, kan ikke gjenoppstå. I en del tilfeller kan man reparere vekst- og livsforhold for planter og dyr gjennom naturrestaurering, men dette ikke alltid mulig, særlig ikke for natur med et spesielt rikt arts mangfold. Det er ofte en grunn til at det er et stort biologisk mangfold akkurat der det er. Naturrestaurering krever også store offentlige midler og kan sjelden erstatte det som tapes, fullt og helt.

Den beste måten å ivareta retten til et miljø som sikrer helsen, er å ikke ødelegge verdifull natur i utgangspunktet. Dette er et spesielt viktig prinsipp for natur som man vet har særlig stor økologisk verdi eller spesielt stor verdi for befolkningen.

Natur over hele verden forringes nå raskere enn noen gang tidligere i menneskehetens historie. Ulike miljøproblemer forsterker hverandre og gir effekter som har alvorlige konsekvenser for natur og samfunn. En høyere terskel for inngrep i særlig verdifull natur, slik vi foreslår i vårt grunnlovsforslag, er derfor viktig både ut fra naturens egenverdi og på bakgrunn av at menneskene er avhengig av den.

I dag kan store irreversible endringer gjøres uten Stortingets samtykke. For eksempel blir endring av verneforskrifter i dag ikke behandlet av Stortinget, men kan gjøres av regjeringen alene. I praksis har naturen bare reell beskyttelse mot inngripen så lenge den ikke trues av andre samfunnsinteresser som vinner gjennom politisk der og da, uavhengig av hvor sjeldent, sårbart eller verdifullt et naturområde er. Eksempler på dette fra nyere tid er naturreservatene i Åkersvika og Lågendeltaet i Innlandet, som begge hadde lovens strengeste vern, men der verneformålet likevel ble satt til side og vernet delvis opphevet i forbindelse med utbyggingssaker. Tilsvarende inngrep planlegges i det rike naturreservatet nord i Tyrifjorden.

Det er allerede presedens i Grunnloven for å gi miljøet beskyttelse gjennom § 112. Dette forslaget innebærer at den eksisterende miljøparagrafen styrkes med en ny bestemmelse som understreker at store inngrep i naturen må godkjennes av Stortinget. Saker som omhandler inngrep i natur av særlig verdi, skal dermed legges fram som samtykkesaker for Stortinget av regjeringen. Ettersom bestemmelsen innebærer at Stortinget kun skal samtykke og ikke selv gjøre forvaltningsvedtak, er det hensiktsmessig at Stortinget behandler saken etter at forvaltningen har truffet endelig vedtak.

Grunnloven § 49 andre ledd fastslår: «Innbyggerne har rett til å styre lokale anliggender gjennom lokale folkevalgte organer.» Vårt forslag innebærer sånn sett en forflytning av myndighet fra lokale folkevalgte organer til Stortinget for noen tilfeller i naturforvaltningen. Forslaget rokker imidlertid ikke ved prinsippet om lokalt selvstyre. Det er også vel etablert praksis at staten har ansvar i arealsaker av nasjonal betydning. I dagens naturmangfoldlov er det regjeringen som er øverste myndighet selv om mange beslutninger er delegert til kom-

munene og fylkene. Den reelle betydningen av endringen vil være at naturvernet og den praktiske oppfølgingen av § 112 demokratiseres ytterligere, både fordi beslutningen ville ligge hos den folkevalgte forsamlingen, og fordi dette, i større grad enn det som er tilfellet i dag, åpner for debatt og påvirkning fra både opposisjonspartier og aktører utenfor Stortinget

Det finnes presedens for bruk av begrepet «særlig verdi» i norsk lovverk. Den tidligere loven om skogbruk og skogvern brukte begrepet for å hjemle restriksjoner for skogbruk, og begrepet er brukt for beskyttelse av bestemte områder i akvakulturloven. Bakgrunnen for valget av dette begrepet er å unngå å knytte forslaget til bestemte vernestatuser direkte. Grunnloven bør ikke vise til laverestående lovverk, slik ordet «vern» gjør til naturmangfoldloven. Og vel så viktig: Naturområders vernestatus, eller mangel på sådan, reflekterer ikke alltid naturens verdi fra et naturfaglig ståsted eller verdien for befolkningen.

Ulike naturfaglige miljøer har ulik vektlegging av hva som ligger i begrepet «natur av særlig verdi». Kjernen er likevel at sakene som vil være gjenstand for be-

handling i Stortinget, vil handle om natur med viktige økologiske funksjoner, stort biologisk mangfold, større og sammenhengende naturområder og natur Norge har et særlig internasjonalt ansvar for å ivareta.

På denne bakgrunnen foreslår Miljøpartiet De Grønne at § 112 første ledd nytt tredje punktum skal lyde:

«Inngrep til skade for natur av særlig verdi kan ikke iverksettes uten Stortingets samtykke.»

Presidenten [14:39:47]: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 1.

Sak nr. 2 [14:39:52]

Referat

Presidenten [14:39:52]: Det foreligger ikke noe referat.

Dermed er dagens kart ferdigbehandlet. Forlanger noen ordet før møtet heves? Så synes ikke – møtet er hevet.

Møtet hevet kl. 14.40.

